

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Psühholoogia osakond

Triinu Tänavsuu

**EMAPOOLSE MÕISTVUSE JA EMA-LAPSE KIINDUMUSSUHTE
VAHELISEST SEOSEST MADALA SÜNNIKAALUGA LASTEL**

Magistriprojekt kliinilise psühholoogia erialal

Juhendajad: Tiia Tulviste, PhD ja Liis Toome, MD

Läbiv pealkiri: Ema-lapse suhe ja enneaegsus

Tartu 2007

SISUKORD

SISUKORD	2
Kiindumussuhte teooria.....	5
Uurimused enneaegsete laste kiindumussuhete kujunemisest	11
Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid.....	16
MEETOD	17
Katseisikud	17
Mõõtmisvahendid.....	20
Protseduur.....	20
Rakendatavad metodoloogiad	21
Ema mõistvuse hindamise skaalad	26
Ema mõistvuse alaliigidid	34
TULEMUSED.....	44
Kvantitatiivse analüüsi tulemused.....	44
Kvalitatiivse analüüsi tulemused.....	48
ARUTELU	58
TÄNUAVALDUSED	60
VIITED.....	61
LISA 1. LAPSEVANEMA TEADLIKU NÕUSOLEKU LEHT	67
LISA 2. TEHNILINE TEOSTUS JA TÖÖVAHENDID.....	69
Kasutatud töövahendid	69
Video- ja helisalvestise töötlemise protsessi üksikasjalikum kirjeldus.....	70
LISA 3. PSÜHHOSOTSIAALNE JA MEDITSIINILINE TAUST	71
Psühhosotsiaalne taust.....	71
Meditsiiniline taust.....	73

LÜHIKOKKUVÕTE

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli hinnata sügava enneaegsuse seost ema-lapse kiindumussuhtega, hinnates madala sünnikaaluga enneaegsete laste emade mõistvust ja laste kiindumussuhte stiili. Uuriti ema-lapse diaade (N=31, 16 poissi, 15 tüdrukut), sh. ühe kaksikutepaari ema suhet mõlema lapsega. Laste korrigeeritud vanus hindamise hetkel jäi vahemikku 12-26 kuud (M=18, SD=5). Laste vanust korrigeeriti 24 elukuuni. Laste raviarstid jagasid enneaegsena sündinud < 1500 g sünnikaaluga lapsed terviseanamneesi põhjal kõrge (64.5%) ja madala riskiga (35.5%) gruppidesse. Laste sünnikaal jäi vahemikku 520-1460g (M=1008, SD=279), gestatsiooniiga sündides oli 23-31 nädalat (M=27, SD=2).

Mõistvust hinnati lapsevanema mõistvuse poolstruktureeritud intervjuu (Oppenheim, Koren-Karie, 2002) transkriptsiooni põhjal. Emadele näidati intervjuu vältel videolõike nende ja lastepsühholoogi suhtlusest lapsega ning esitati küsimusi lapse ja nende endi tunnete kohta. Intervjuud kodeeriti transkriptsioonide põhjal ühte täielikult mõistvasse (61.3%) ja kahte pealiskaudselt mõistvasse kategooriasse (38.7%). Lapse kiindumussuhte stiili hinnati Mängulise Olukorra katse (Tänavsuu, Hallik, 2006) põhjal. Lapsed jaotati videosalvestuste põhjal ühte turvalisse (64.5%) ja kahte ebaturvalisse alagruppi (35.5%).

Tulemused kinnitavad hüpoteese, et täieliku mõistvusega emadel on sagedamini turvaliselt kiindunud lapsed (58%) ja pealiskaudselt mõistvatel emadel on sagedamini ebaturvaliselt kiindunud lapsed (32%). Täieliku mõistvusega emadel oli sagedamini toetav ja lähedane suhe enda vanematega, Kruskal-Wallis ANOVA testi $H(1, N=31)=6.24, p<0.01$. Lapsed, kelle emadel oli toetav ja lähedane suhe oma vanematega, olid sagedamini emasse turvaliselt kiindunud, $H(1, N=31)=8.05, p<0.005$. Tulemused lükkasid ümber hüpoteesi, et kõrge riskiga enneaegsete laste emade seas esineb rohkem pealiskaudse mõistvuse stiiliga emasid. Kõrge terviseriskiga laste seas oli turvalise seotusega lapsi 45%, madala riskiga laste seas 19.35%. Valimis oli esindatud enamik mõistvuse alaliike.

Märksõnad: lapsevanema mõistvus, enneaegsus, seotus, kiindumussuhe, sotsiaal-emotsionaalne areng

*ABSTRACT***Mothers' Insightfulness Regarding Their Children's Internal Experience: Relations with Very Low Birth Weight and Attachment**

The aim of this study was to assess the impact of premature birth to mother-child attachment relationship. Mother-child dyads were studied (N=31, 16 boys, 15 girls), including one mother of twins. Mothers' insightfulness into their very low birth weight children was examined. Birth weight of examined children varied from 520g-1460g (M=1008, SD=279). Gestational age varied from 23-31 weeks (M=27, SD=2). Premature children were divided to high (64.5%) and low risk (35.5%) groups by their pediatricians. The insightfulness of mothers of 12-26 month old children (M=18, SD=5) was assessed by showing mothers three 2-min videotaped segments of observations of their children with themselves and with child psychologist, and interviewing them regarding their infants' and their own thoughts and feelings. Children's age was corrected until 24th month. Verbatim transcriptions of Parental Insightfulness interviews (Oppenheim, Koren-Karie, 2002) were coded and classified into 1 positively insightful (61.3%) and 2 noninsightful categories (38.7%). Child's attachment style was assessed with laboratory experiment Playful Situation (Tänavsuu, Hallik, 2006). Video recordings of observations were coded into one secure (64.5%) and two nonsecure (35.5%) classifications.

Results of this study show that mothers with positive insightfulness frequently have a child with secure attachment (58%) and noninsightful mothers have children with insecure attachment (32%) more often. Mothers with close and supportive relationship with their own parents are frequently positively insightful - Kruskal-Wallis ANOVA test $H(1, N=31) = 6.24, p < 0.01$. Mothers with close and supportive relationship with their own parents frequently had securely attached children: $H(1, N=31) = 8.05, p < 0.005$. Our results did not confirm the hypothesis that high-risk children have a lower quality attachment relationship with their mothers. There were 45% securely attached children among high-risk children and 19.35% securely attached children in the medically low risk group. Most insightfulness subclassifications were represented in our sample.

Keywords: parental insightfulness, prematurity, attachment, social-emotional development.

SISSEJUHATUS

Kiindumussuhte teooria

Antud töö kuulub kliinilise arengupsühholoogia ja psühhodiagnostika valdkonda ja lähtub vastastikmõju käsitlevast lähenemisest väikelapse arengule (Schaffer, 2001; Tamminen, 2006).

Seotusteooria on välja kasvanud Sigmund Freudi psühhoanalüütilisest motivatsiooniteooriast isiksuse arengus, milles omistati ema-lapse seotuse kujunemise põhjus lapse oraaalsele rahuldusele rinnaga toitmise (Ainsworth, Bowlby, 1991; Posada, Gao jt. 1995).

John Bowlby (1969/1982) ja Mary Ainsworth (1972) sõnastasid ema-lapse seotussuhte selgitamiseks alternatiivse teooria. Bowlby ja Ainsworth seadsid uuringukeskmesse turvatoe fenomeni. Isikut, keda laps kasutab turvatoe saamiseks erinevates olukordades, hakati nimetama *seotusfiguuriks* (Posada, Gao jt. 1995).

John Bowlby võttis juba 1950.-1960aastatel kasutusele käsituse kiindumussuhtest väikese lapse ja tema ema (lähedase hoidja) vahel ja selle otsustavast tähtsusest lapse psüühilisele arengule (Tamminen, 2006).

Bowlby järgi tasakaalustub lapse bioloogilise küpsemisega seotud uudishimu ja soov uurida ümbritsevat maailma kiindumussuhte abil, mis pakub lapsele kaitset ja lohutust (Pederson, Moran, 1999).

1970ndatel algas teooria teine arenguperiood Mary Ainsworth'i uuringutega ja tema loodud meetodiga, mille abil on väikese lapse käitumise põhjal võimalik teha järeldusi tema kiindumussuhte baasturvalisuse või – kaitsetuse kohta. Arvukad vaatlusmeetodid kasutanud uuringud on osutanud, et varane kiindumussuhe ja selle kvaliteet on väikese lapse arengule tähtis (Tamminen, 2006).

Ainsworth'i mõjutas seotusteooria kujundamisel tema doktoritöö juhendaja, William Blatz'i turvalisuskontseptsioon. Blatz keskendus soojusele ja lohutusele, mida vanem lapsele pakkuda saab, selleks, et viimane end turvaliselt tunneks. Blatz uskus, et kui imik end üldiselt turvaliselt tunneb, hakkab ta huvi tundma maailmas toimuva vastu ja end liigutama, et oma maailma avastada. Kui avastatu teda aga kohutab, on eriti tähtis

vanema kättesaadavus – et laps saaks end turvatoe abil koguda ja siis taas omapäi avastusretkedele minna (Ainsworth, Marvin, 1995).

Praegu on käsil kiindumussuhte teooria kolmas periood, millega on seotud palju uurijaid. Märkimisväärse panuse on andnud Mary Main'i väljatöötatud täiskasvanu kiindumust hindav uurimismeetod ja selle abil saadud uurimistulemused. Täiskasvanu võimet moodustada väikese lapsega kvaliteedilt hea kiindumussuhe mõjutavad tema oma lapsena kogetud kiindumussuhe ja tema tähtsamad inimsuhted ning nende iseloom. Viimastel aastatel ongi paljud uurijad rõhutanud kiindumussuhet kui tähtsat vaimset tervist mõjutavat tegurit kogu inimese elukaare jooksul (Tamminen, 2006).

Kiindumussuhe on imiku ja vanema vahel eriline emotsionaalne side, mis hakkab arenema imikul mõne kuu vanuses varaste kogemuste najal (võib-olla ka varem) ja vanemal juba raseduse ajal. Alates umbes üheaastaseks saamisest võib lapsel eristada turvalist, turvatundeta-vältivat, turvatundeta vastuolulist (ambivalentset) ja kaootilist kiindumussuhet. Kõige uuemates kiindumussuhte uuringutes on täiskasvanutel leitud kiindumussuhte mudeleid, mis on analoogsed laste kiindumussuhte mudelitega (tabel 1). Paljudes uurimustes on välja toodud kiindumussuhte mudelite püsivus põlvkonnast põlvkonda. Arvatakse, et kiindumussuhte mudeli tagapõhjaks on nii täiskasvanul kui ka lapsel sisemised kujutelmad ja kogemused lohutuse vajadusest ja hädaolukorrale reageerimisest (Schaffer, 2001; Tamminen, 2006).

Kiindumussuhte iseloom on üsna püsiv. Kiindumussuhe ei ole siiski lapse iseloomujoon. Üks laps võib eri inimestega suheldes kasutada mitmesuguseid kiindumussuhte mudeleid. Lapse kasvades ja arenedes tema vajadused muutuvad ja vanema võime vastata eri vanuses lapse vajadustele võib olla erinev, nii et kiindumussuhe võib muutuda. On leitud, et väga väikest turvatunnet pakkuv kiindumussuhe ennustab käitumishäireid, probleeme impulsikontrolliga, madalat enesehinnangut, tülisid hooldajatega ja raskusi sõprussuhetes. Nüüdisaegse käsituse järgi on kaootiline kiindumussuhe kõige tugevamas seoses lapsega ja ka täiskasvanu psüühiliste häiretega (Tamminen, 2006).

Tabel 1. Lapse ja vanema vastavad kiindumussuhte mudelid (Zeanah et al 1997 järgi)

Lapse kiindumussuhe	Täiskasvanu kiindumussuhe
Turvaline - laps protesteerib, kui ta üksi või koos võõra inimesega võõraste kohta jäetakse, kohkub, jätab mängu pooleli, ei võta võõralt lohutust vastu - kui vanem naaseb, laps rõõmustab, läheb vanema juurde lohutust saama	Iseseisev (autonoomne) - täiskasvanu peab oma lapsepõlvesuhteid tähtsateks ja näeb suhetes nii positiivset kui negatiivset poolt - jutustus lapsepõlvesuhetest on järjekindel
Turvatundeta-vältiv - laps ei protesteerinud vanema lahkudes, pöörab tähelepanu vanema lahkumiselt ruumis mujale, suhtub võõraste sõbralikult - laps ei pööra tähelepanu vanema tagasitulekule, ei võta vanemaga pilkkontakti, läheb vanema lähenedes eemale	Enesega rahulolev (dismissing) - täiskasvanu ei ole võimeline meelde tuletama lapsepõlvesuhete detaile, alahindab vaenulike suhete tähtsust - ei pea inimestevahelisi suhteid tähtsaks
Turvatundeta-ambivalentne - laps on hirmunud vanema ära olles ja otsib kontakti, kui vanem tagasi tuleb, kuid on samal ajal kas otseselt või varjatult vihane või protesteeriv ega ole võimeline vastu võtma lohutust või taas mängima hakkama	Takerdunud (preoccupied) - täiskasvanu kirjeldab lapsepõlvesuhteid katkendlikult, ilmutab vaenulikkust ja passiivsust mõtlemisprotsessis
Kaootiline - laps vaheldumisi läheneb ja väldib	Lahendamatu - käsitlemata traumaatiline kogemus

vanemat - tardumine, aeglustunud liigutused - on sageli seotud perekonna käsitlemata traumaatiliste kogemustega	või kaotus, mis tuleb esile sündmuse katkendliku, desorienteeritud või emotsionaalselt organiseerimata kirjeldusena
---	--

Käesoleva töö empiirilises osas tutvustatava uuringu huvikeskmes on ema-lapse kiindumussuhte kujunemine ebasoodsas olukorras, kus lapse esimestel elunädalatel või lausa kuudel on piiratud võimalused nii kehaliseks kontaktiks, rinnaga toitmiseks kui ka ema-lapse interaktsiooniks. Samas võib seoses enneaegse lapse ebaküpsuse, haavatavuse ja rohkete meditsiiniliste protseduuridega seotud düskomfordiga eeldada lapse kõrgendatud vajadust ema turvatoe järele (Listopad, 1992; Levin, 1991).

Salong (2003) on käsitlenud psühhosotsiaalseid tegureid, mis võivad piirata ema valmisolekut lapsele turvatuge pakkuda. Võib välja tuua nii objektiivseid (last ümbritsev kõrgtehnoloogia intensiivraviosakonnas, lapse piiratud aktiivsus, lapse välimus, haigla töökorraldus) kui ka subjektiivseid (ema tervis, ebapiisav valmisolek lapse sünniks, traumeeritus seoses ebaõnnestunud sünnitusega, halvav hirm seoses lapse intensiivraviga, ambivalentsed mõtted ja tunded lapse elu eest võitlemise osas jne) põhjusi.

Looduslik valik poleks meile tõenäoliselt jätnud ainsatki uuringus osalenud lastest. Need lapsed on olemas tänu meditsiini ja vanemate arengule ja julgusele väljakutset vastu võtta.

Bowlby'le avaldas sügavat muljet Konrad Lorenz'i lindude vermumise uurimus, kus linnupoegade hädakisa emast lahusolekul ja läheduse otsimine ema naasmisel meenutas kliinilises töös nähtud inimlaste käitumist – tugev sotsiaalne side kujunes ilma oraalse rahuldamiseta (Ainsworth, Bowlby, 1991).

Bowlby oletas, et turvatoekäitumist reguleerib neuraalne kontrollsüsteem, mis suunab mitmeid sisendeid (näiteks ema asukoht ja kättesaadavus) määratletud eesmärgi abil (vahemaa vähendamine, turvalisuse suurendamine). Seotuse kontrollsüsteem käivitab olenevalt olukorrast selliseid käitumisviise nagu märguandmine, tervitamine, nutmine, läheduse otsimine (seotuskäitumised) ja uudistamine (Posada, Gao jt. 1995).

Harlow uuringud ahvipoegadele kinnitasid Bowlby aimdust, et seotuse tekkel mängib olulist rolli pigem kehaline kontakt emaga kui toidu pakkumine (Ainsworth, Bowlby, 1991).

Seotusteooria kujundamisel lähtus Bowlby ka Darvini evolutsiooniteooria loodusliku valiku kontseptsioonist. Bowlby järgi kujunesid seotuse kontrollsüsteemi neuraalsed ja käitumuslikud alused seoses täiskasvanu lähedusse hoidnud järglaste elulemuseeliste (Posada, Gao jt. 1995).

Ainsworth viis Ugandas läbi rinnast võõrutamata imikute seotuse uuringu. Emasid küsitleti lapsekasvatustavade kohta ja vaadeldi ema-lapse interaktsiooni üheksa esimese elukuu vältel. Nähtu ei haakunud Freudi kirjeldusega passiivsest saajarollis nartsissistlikust oraalses faasis imikust. Ainsworthile avaldasid sügavat muljet beebide katsed emaga kontakti saada, kui miski neid häiris või haiget tegi, kui ema kasvõi korra eemaldus või lahkus ning kui kui nälg näpistas – ka sel juhul ilmutasid imikud märkimisväärset initsiatiivi, otsides rinda ja korraldades toitmiskäiku (Ainsworth, Bowlby, 1991).

Spetsiifiliste seotuskäitumise mustrite kujunemine ja vastavate seotusmustritega seonduvad tulemused peaks ootuspäraselt varieeruma, olenevalt konkreetse ema ja lapse unikaalsest interaktsiooni kogemusest (Posada, Gao jt. 1995).

Ka Bowlby rõhutas seotuskäitumise aktiivset olemust, mis on vastuolus passiivse sõltuvuse kontseptsiooniga (Ainsworth, Bowlby, 1991).

Varast vastastikmõju uuritakse praegu maailma eri paigus väga intensiivselt. Vastastikmõju uurimismeetodite arenemine ja sellega seotud teoreetilised käsitlused on üks lastepsühhiaatria kõige lootustandvamatest valdkondadest. Varase vastastikmõju uurimise parimateks meetoditeks on teaduses kujunenud need meetodid, kus videosalvestatud suhtlemisolukordi analüüsitakse paljudest teooriatest pärist mõistete abil. Selline lähenemine töötab ühtlustada kogu psühhiaatrilist mõtlemist ja muuta selle terviklikuks (Tamminen, 2006).

On teada, et kiindumussuhte kujunemise bioloogiliseks funktsiooniks evolutsiooni käigus on olnud haavatava imiku kaitsmine kiskjate eest (Bowlby, 1969).

Vastsündinuas ellu jäämist, mis on reproduktiivse edukuse oluliseks eelduseks, saab tagada oluliselt lihtsamate käitumuslike süsteemidega kui inimese kiindumussuhte süsteem (Pederson, Moran, 1999).

Bowlby (1969, lk. 224-228) kaalus võimalust, et selektiivne eelis, mida kiindumussuhe pakub, võib seisneda hoopis inimlapsele sobiva sotsialiseerimismehhanismi pakkumises.

Inimesele kui liigi kohanemisvõime nurgakivideks erinevatel ajastutel ja erinevates kultuurides on kompleksed kommunikatiivsed ja sotsiaalsed oskused. Ema-lapse lähedane suhe pakub peaaegu täiesti abitule imikule ideaalset võimalust omandada keerukaid oskusi, eriti sotsiaalseid oskusi, mis on imiku ellujäämiseks ja reproduktiivseks edukuseks olulised. Inimvastsündinu ebakompetentsus ja teiste liikidega võrreldes väga pikk imiku –ja lapseiga soodustavad keerukat sotsiaalset ja kognitiivset arengut, mis on antud sotsiaalses kontekstis kohastumuslik (Pederson, Moran, 1999).

On teada, et kiindumussuhte kujunemist ema ja lapse vahel võivad prototüübi mudeli ja kiindumussuhte töömudeli kohaselt mõjutada ema suhted oma vanemate ja partneriga (Owens, Crovell jt. 1995), ema võime näha asju lapse seisukohalt (Oppenheim, Koren-Karie, 2002), kehalise kontakti võimalus (Ainsworth, Bowlby, 1991; Tessier jt. 2003; Levin, 1991; Listopad, 1992), lapse terviserisk (Hess, Teti jt. 2004), lapse hooldamine kellegi teise kui ema poolt (NICHD Early Child Care Research Network; Sagi, Ijzendoorn jt. 1995), ema tundlikkus lapsega suhtlemisel ja lapse temperament (Seifer, Schiller, 1995), pere sotsiaalmajanduslik olukord (Bakermans-Kranenburg jt. 2004), kultuurikontekst (Posada, Gao jt. 1995), sünnijärjekord (Ijzendoorn, Moran jt. 2000), ema vaimne tervis ja perinataalne traumaatiline stress (Davis et al 2003; Weinstock, 2005; Muller-Nix jt. 2004; Mangelsdorf jt. 2006; Jomeen, 2005) jms üsna keerukad taustategurid.

Käesolevas töös on teooriast lähtuvalt keskendutud eelkõige ema mõistvuse seose uurimisele lapse kiindumussuhtega. Lisaks on siiski hinnatud ka pere sotsiaaldemograafilisi näitajaid (vanemate perekonnaseis, ema vanus, ema haridus, pere elukoht, sissetulekud, kodune keel, lapse sugu, lapse sünnijärjekord, suhted vanavanematega jms) ning lapse tervisega seotud näitajaid (sünnikaal, gestatsioonivanus,

haiglaravi pikkus, meditsiiniline terviserisk). Töö psühhosotsiaalse ja meditsiinilise tausta kohta leiab lisateavet käesoleva töö 3. lisast.

Uurimused enneaegsete laste kiindumussuhete kujunemisest

Kiindumussuhet on kontseptualiseeritud kui laste ja nende vanemate vahelist emotsionaalset sidet. Seotusteooriast on saanud peamine hüpoteeside allikas väikelaste sotsiaal-emotsionaalse arengu uurimisel (Ainsworth jt., 1978, Bowlby, 1969). Ema-lapse suhte erinevaid aspekte on viimase viie aastakümne jooksul laialdaselt uuritud.

Ema-lapse kontakti kujunemist haige lapse sünni korral on uuritud ka SA Tallinna Lastehaigla vastsündinute ja imikute osakonna kontekstis. Näiteks on leitud, et ema ööpäevaringne viibimine vastsündinute ja imikute statsionaaris mõjub hästi nii lapse kui ka ema tervisele ja stressiga toimetulekule ning soodustab ematunde kujunemist (Levin, 1991). On märgatud, et haige või enneaegse lapse sünd on spetsiifiline psühholoogiline stressor, millega toimetulek oleneb nii ema isiksusejoontest, motivatsioonist kui ka laiemast psühhosotsiaalsest kontekstist (Listopad, 1992).

Uurijad on leidnud, et ema käitumine mõjutab oluliselt madala sünnikaaluga enneaegsete laste kaaluiivet esimesel eluaastal, eriti haavatavad olevat ema vähetundlikust käitumisest kõrge riskiga enneaegsed lapsed - seetõttu soovitatakse kasutada varaseid sekkumisprogramme lapsevanematele (DeWitt jt. 1996).

Kaasaegses seotusteoorias rõhutatakse, et kõige enam määrab lapse ja tema vanema suhte mustrit ja kvaliteeti lapsevanema kognitiivne representatsioon lähisuhetest (Pederson jt. 1998). Izendoorn (1995) leidis tõendeid tugevale seosele Täiskasvanu kiindumussuhte intervjuu (George Kaplan & Main, 1985) klassifikatsioonide ja vanema-lapse kiindumussuhte vahel (Pederson jt. 1998).

Kuna imikul puudub otsene juurdepääs oma vanema mõtetele, on seotusteooria kohaselt ühenduslüliks vanema lähisuhete representatsiooni ja vanema-lapse suhte vahel, nende omavaheline interaktsioon (Pederson jt. 1998). Izendoorn (1995) leidis rohkete uuringute metaanalüüsil, et lapsevanema tundlikkus vahendab 23% otsest seost lapsevanema lähisuhete kujutelma ja lapsel kujuneva seotussuhte vahel. Ta järeldas, et suurem osa seosest lapsevanemate kiindumussuhte kujutelma ja lapse

kiindumussuhte kvaliteedi vahel tuleb omistada millelegi muule kui ema tundlikkusele sellisel kujul nagu seda tänapäeval uuritakse.

Kirjutistes, milles uuritakse lapse eest hoolitsemise käitumist ajendavaid protsesse, on rõhutatud ema mõistvuse, lapse sisemaailmast aru saamise, olulisust (Oppenheim, Koren-Karie, 2002). Fonagy, Steele jt. on leidnud, et turvalise kiindumussuhte tekkel vanema ja lapse vahel mängib olulist rolli lapsevanema reflektiivne funktsioneerimine (Oppenheim, Koren-Karie, 2002). Fonagy, Steele, Leigh, Kennedy, Mattoon, Target, Moran, Higgitt ja Bion on leidnud, et lapsevanema reflektiivne funktsioneerimine – võime rakendada avatud mõtlemisprotsessi oma lapse käitumist ajendavate vaimsete seisundite, tunnete ja käitumist ajendavate motiivide puhul, loob põhja asjakohastele, emotsiooniküllastele reaktsioonidele (Oppenheim, Koren-Karie, 2002). Sellised reaktsioonid võimaldavad lapsel oma tundeid sidusalt ja tõhusalt korrapärastada – mis ongi iseloomulik turvalise kiindumussuhtega lapsele.

Kuigi representatsiooniliste protsessidele, ema representatsioonidele oma lapsest ja lapse siseilmas toimuvale tähelepanu pööramine on arengupsühholoogia uurimustes suhteliselt värske suund, on see juba pikemat aega paelunud klinitsiste. Klassikalises artiklis “*Ghost in the Nursery*” (Fraiberg, Adelson & Shapiro, 1975) kirjeldatakse, kuidas ema lahendamata sisekonfliktid ja rahuldamata vajadused võivad tugevalt värvi anda ema representatsioonile lapsest, nii et ema “ei näe last”, ei mõista oma last ja lapse käitumist ajendavaid motiive ja tundeid. Fraiberg kirjeldab, kuidas ema minevikukonfliktide läbitöötamine vabastab lapse ema projektsioonidest, lubades emal “näha” oma last ning reageerida lapse emotsioonidele ja vajadustele empaatiliselt (Oppenheim, Koren-Karie, 2002).

Liberman (1997; Silverman & Liberman, 1999) kirjeldab negatiivse atribuutsiooni protsessi, mis on rigiidne, suletud ja vahel lausa vastuolus vaadeldud lapse käitumisega. Need negativistlikud atribuutsioonid (laps on kade, laps on agressiivne) viivad mittetundliku hooldamiseni (näiteks lastakse lapsel pikka aega nutta, reageeritakse järsult ja karistavalt), mis omakorda võimendab lapse ebasoovitavat käitumist (laps nutab rohkem, muutub agressiivsemaks). Kui see nõiaring jätkub, on tulemuseks kaks negatiivset tagajärge. Ema moonutatud atribuutsiooni “kehtivus” leiab kinnitust (laps ongi kade, laps ongi üliagressiivne) ja lapse käitumine saavutab üha suurema kooskõla ema

moonutatud atribuutsiooniga. Liebermani järgi on laps nüüd ema atribuutsiooni internaliseerinud ja see võib kahjustada tema arengut.

Nii kliinilises kui ka teaduskirjanduses rõhutatakse ema mõistvuse tähtsust, kuna tegemist olevat kriitilise protsessiga, millel põhineb lapse eest hoolitsemine (Oppenheim, Koren-Karie, 2002).

On leitud, et täielik mõistvus loob tingimused tundlikuks, asjakohaseks ja emotsioone reguleerivaks lapsehoolduseks ja mõistvuse pealiskaudsusel on vastupidine mõju (Oppenheim, Koren-Karie, 2002). Ilmneb, et ema mõistvus ei mõjuta ainult lapse hooldamist, vaid see avaldab mõju ka lapsele. Selgub, et ema mõistvus avaldab kasulikku mõju lapse vaimsele tervisele ja emotsionaalsele arengule ning mõistvuse pealiskaudsus või puudumine on riskifaktoriks lapse turvatundele, eneseteadvuse ja enesehinnangu kujunemisele ning ka tajutud kompetentsusele ja enesetõhususele (Oppenheim, Koren-Karie, 2002).

Mitmete uurimustega on kinnitatud mõistvuse hindamise protseduuri valiidsust ja reliaablust. Kahes uurimuses keskenduti ema mõistvuse ja lapse kiindumussuhte vaheliste seoste uurimisele (Koren-Karie jt. 2002; Oppenheim jt. 2001). Mõlemas uurimuses leiti, et täielikult mõistvatel emadel on suure tõenäosusega turvalise seotusega lapsed, ühekülgsetl tõlgendavatel emadel on kõige tõenäolisemalt turvatundeta-ambivalentse kiindumussuhtega lapsed ja ebaühtlasel tõlgendavatel emadel on tõenäoliselt kaootilise kiindumussuhte mustri lapsed. Vastupidiselt uurijate ootustele, ei avaldunud seoseid emotsionaalse osaduseta tõlgendavate emade ja laste turvatundeta-vältiva seotusmustri vahel.

Ühes uuringus (Koren-Karie jt. 2002) leiti, et täielikult mõistvad emad käitusid interaktsiooni käigus oma lastega tundlikumalt kui pealiskaudselt mõistvad emad. Mõistvuse klassifikatsioonid ei seostunud ema sõnavara ega haridustasemega. Kolmas uuring hõlmas käitumishäiretega eelkooliealisi lapsi koos emadega. Hinnati ema mõistvuse suurenemise ja lapse käitumisprobleemide vähenemise seoseid (Oppenheim jt. 2001). Leiti, et pärast 6-kuulist teraapiat suurenes märkimisväärselt täielikult mõistvate emade hulk. Ilmnes, et emade mõistvuse suurenemine seostus lastel nii internaalsete kui ka eksternaalsete probleemide vähenemisega, kuid see kehtis ainult nende laste puhul, kelle emad klassifitseeriti täielikult mõistvateks (Oppenheim, Koren-Karie, 2002).

On uuritud ka riskivastsündinute emade enesetõhusust (Hess, Teti jt. 2004) ja leitud kokkulangevusi Bandura 1977.a. välja töötatud enesetõhususe teooriaga: lapsevanema enesetõhusus ja lapsekasvatatuskused seostusid positiivselt, kui vanema teadmised lapse arengust olid head. Samas, kui teadlikkus lapse arengust oli madal, seostusid enesetõhusus ja lapsekasvatatuskused negatiivselt.

McGrath kolleegidega on leidnud, et probleemsema tervises seisundiga näitajatega (madal gestatsioonivanus, väike sünnikaal, kehvad Apgari hinded, pikk haiglaravi) laste emade enesetõhusus on madalam (Hess, Teti jt. 2004).

Rakendades Bandura teooriat lapsekasvatatusvaldkonnas, tuleb välja, et vanematel on edukaks vanemarolliga kohanemiseks vaja tajuda tunnetada oma tõhusust selles rollis. Vanemate hinnangud oma võimele lapse kasvatamisega edukalt toime tulla, võivad seetõttu olla märkimisväärselt tagajärgedega lapse kasvatamisele ja –arengule (Hess, Teti jt 2004).

Kõrge enesetõhususega vanem, kes suhtub lapse piiratud suhtlemisvõimesse tundlikult, võib keerukas olukorras isegi rohkem vaeva näha, mõistmaks, mida laps tahab. Madalama enesetõhususega vanem võib sellises olukorras pigem alla anda. Kompetentsuse saavutab seejuures kõrge enesetõhususega vanem (Hess, Teti jt. 2004).

Uurimuses, milles võrreldakse seotuse turvalisust valgetel ja afro-ameeriklastel (Bakermans-Kranenburg jt. 2004) on leitud, et kehv sotsiaal-majanduslik olukord võib tõsiselt kahjustada ema tundlikkust ja seeläbi ka lapse kiindumussuhte turvalisust.

Väga madala sünnikaaluga imikute kiindumussuhte turvalisust uurides on leitud, et 14-kuuselt oli nende kiindumussuhte turvalisus ajaliste lastega võrreldes madalam, kui hindamisel kasutati Lapse kiindumussuhte q-sorteringut (Waters, 1987), kuid mitte juhul, kui hindamine põhines Võõra situatsiooni katsel (Ainsworth jt. 1978). Samas, 19-kuuselt olid väga madala sünnikaaluga imikud ka Võõra situatsiooni katse põhjal hinnatuna ajalitest lastest suurema tõenäosusega ebaturvaliselt seotud (Mangelsdorf jt. 1996).

On leitud, et kõrge riskiga imikute emad ja emad, kes kogesid perinataalsel perioodil traumaatilist stressi, olid lapse 6. elukuul kontrollivamad ja vähem tundlikud. Enneaegse lapse suhtluskäitumine erines 18-kuuselt ajalitest lastest ja seostus ema traumaatilise stressiga, kuid mitte perinataalsete riskifaktoritega (Muller-Nix jt. 2004).

Mitmetes sügavalt enneaegsete laste arengu uurimustes (Davis jt. 2003; Weinstock, 2005; Muller-Nix jt. 2004; Mangelsdorf jt. 2006; Jomeen, 2005) on leitud seoseid ema vaimse tervise ja lapse arengu vahel. Nii on Davis kollegidega (2003) välja toonud, et ema depressioon on lisaks ema enda kahjustamisele seotud ka imiku kognitiivse, emotsionaalse ja üldise arengu mahajäämusega. Kuigi ema depressioon võib kõik imikud haavatavaks muuta, on enneaegsed lapsed enam ohustatud seoses enda madalamast reageerivusest tingitud suurema vajadusega emapoolse stimulatsiooni järele.

Sügavalt enneaegsete laste emade puhul soovitatakse depressiooni sõeluuringu rutiinseks protseduuriks muutmist (Davis jt. 2003). Leitakse ka, et neonataalse intensiivravi osakonnas tuleks hinnata mõlema vanema psühhosotsiaalset toimetulekut ja pakkuda nõustamist distressi leevendamiseks (Davis jt. 2003). Rõhutatakse, et sekkumised ema stressi ja depressiooni leevendamiseks pole olulised mitte ainult pere stabiilsuse säilitamiseks, vaid on ka lapse arengu seisukohalt pikaajalise kasuteguriga (Davis jt. 2003).

Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid

Eesmärk

Käesoleva uuringu otseseks eesmärgiks oli hinnata sügava enneaegsuse mõju ema-lapse suhtele, hinnates väga madala sünnikaaluga enneaegsete väikelaste emade võimet mõista oma lapse poolt kogetavat, näha juhtunut lapse silme läbi ning lapse kiindumussuhte stiili.

Kaudseks eesmärgiks on luua alus kaasaegse arengupsühholoogia hindamismetoodika kasutamiseks SA Tallinna Lastehaigla riskivastsündinute järelkontrollis.

Tuginedes kiindumussuhtete teooriale ja enneaegsete laste sotsiaal-emotsionaalset arengut käsitlevatele uurimustele, püstitasin järgnevad hüpoteesid:

Hüpoteesid

- ❖ Täielikult mõistvatel emadel on sagedamini toetav ja lähedane suhe oma vanematega;
- ❖ Kõrge riskiga enneaegsete laste emad on sagedamini pealiskaudselt mõistvad ja nende lastel esineb sagedamini ebaturvalist kiindumussuhet;
- ❖ Ema täieliku mõistvuse stiil seostub lapsel turvalise kiindumussuhtega;
- ❖ Ema pealiskaudse mõistvuse stiil seostub lapse ebaturvalist kiindumussuhtega.

MEETOD

Katseisikud

Käesolevasse uuringusse kaasati logistilistel põhjustel üldjuhul Tallinnas ja Harjumaal elavad alla 1500g sünnikaaluga enneaegsed lapsed, üks laps oli ka Ida-Virumaalt. Emadega võeti ühendust mobiiltelefoni teel, kuna rutiinne psühholoogilisele hindamisele suunamise süsteem SA Tallinna Lastehaigla riskivastsündinute järelkontrolli süsteemis on alles väljatöötamisel.

Välja jäid lastekodusse või kasuperesse läinud lapsed, kolmikud, kaasasündinud väärarenditega, tuvastatud kromosomaalse patoloogiaga lapsed, raske psühhomotoorse arengu mahajäämusega lapsed ja need lapsed, keda kasvatab isa või vanaema ning Tallinnast või Harjumaalt mujale kolinud lapsed.

Muutunud kontaktandmetega laste emadega õnnestus kontakti saada perearstide kaudu. Eeldades, et nimetatud põhjustel uuringust välja jäänud lapsi on ligikaudu 25, jääks Eesti peale kokku 63 alla 1500g sünnikaaluga 2005.a. sündinud last. Arvestades, et Tallinnas ja Harjumaal sünnib ligikaudu 2/3 lastest (seega ka 2/3 enneaegsetest peaks jõudma Tallinna Lastehaiglasse), jääks uuringukeskmesse ligikaudu 40 last. 2005.a. aastaaruande põhjal on < 1500g sünnikaaluga ravitud laste koguarv SA Tallinna Lastehaigla vastsündinute ja imikute osakonnas 71 last. Kahjuks puudub statistika, kui paljud neist lastest on käesoleva seisuga raske puudega või muude käesolevast uuringust väljajätmist tingivate karakteristikutega (Saik, 2007, isiklik kirjavahetus).

SA Tallinna Lastehaigla vastsündinute ja imikute osakonna statsionaari 2004.-2005.a. epikriisidest leiti 37 alla 1500g sünnikaaluga käesolevasse uuringusse sobiva hindamise hetkel (2006.a. oktoober-2007.a. aprill) korrigeeritud vanuse järgi 12-26-kuuse lapse vanemate kontaktandmed (2 last on sündinud 2004.a.).

Osalema soostusid 33 lapse emad (89% potentsiaalsest valimist), kaks last jäid siiski välja ülisagedase haigestumise tõttu. Soostumist mõjutas emade sõnul eelkõige võimalus oma lapse arengu kohta tagasisidet saada ja usalduslik kontakt psühholoogiga lapse haiglaravi perioodil. Osalema soostunud emade koostöövalmidus on tunnustustvääriv.

Ühe kaksikutepaari vanematega ei õnnestunud ühendust saada, üks laps viibis testimisperioodil välismaal ja üks ema ei saanud osaleda suure töökoormuse ja maale kolimise tõttu.

Uurimuses osales 31 enneaegset riskivastsündinut koos 30 emaga (84% potentsiaalsest valimist), sh. 16 poissi (51.6%) ja 15 tüdrukut (48.4%). Nii laste kui ka täiskasvanute sagedase haigestumise tõttu tuli testimisi enamasti korduvalt edasi lükata.

Laste gestatsioonivanus sündides jäi vahemikku 23-31 (M=27, SD=2) rasedusnädalat, keskmine gestatsioonivanus nädalates oli 27. Laste sünnikaal jäi vahemikku 520-1460g (M=1008, SD=279).

Eestikeelsetest peredest lapsi oli 22 (71%) ja venekeelsetest peredest lapsi 9 (29%). Grupis oli kokku viis mitmikrasedusest sündinud last (16%), sh. üks poisslastest kaksikutepaar (kolm poisslast surid loote- või vastsündinueas). Kolm last ehk 9.6% valimist (2 poissi, 1 tüdruk) olid sündinud kunstliku viljastamise teel.

Katseisikud jagunesid kahte gruppi:

- ❖ Kõrge riskiga enneaegsed lapsed (EAKR)
- ❖ Madala riskiga enneaegsed lapsed (EAMR)

Riski hindamise kriteeriumid lastearsti ankeedis (Toome, 2006), mida ühtlasi kasutati suunamiskirjana psühholoogi ambulatoorsele vastuvõtule, olid alljärgnevad:

Madala riskiga enneaegsed vastsündinud

- 1) I või II astme IVH (vatsakestesise hemorraagia);
- 2) RDS (respiratoorne distress-sündroom);
- 3) III etapi intensiivravi alla 2 nädala;
- 4) I astme nekrootiline enterokoliit.

Kõrge riskiga enneaegsed vastsündinud

- 1) III etapi intensiivravi üle 2 nädala (piiratud ema-lapse kontakt);
- 2) Enneaegse krooniline kopsuhaigus ehk bronhopulmonaalne düsplasia (O₂-sõltuvus 36. postkontseptsiooni nädalal);
- 3) III astme IVH (vatsakestesise verevalum);
- 4) Tõestatud/kindel II-III astme nekrootiline enterokoliit;
- 5) III, IV astme enneaegsuse retinopaatia;

- 6) Piiratud ema-lapse kontakt vastsündinute osakonnas (palun täpsustada märkuste all).

Uurimuses osalenud lapsed olid korrigeeritud vanuse järgi 12-26 kuu vanused ($M=18$, $SD=5$) ja kalendaarse vanuse järgi 15-26-kuused ($M=20$, $SD=4$). Enneaegsena sündinud laste puhul korrigeeriti vanust 24 kuuni. Kõrge riskiga enneaegseid lapsi oli valimis 64.5% (20 last) . 26% lastest (8 lapsel) oli lapse raviarstile teada olev puue. Madala riskiga enneaegseid lapsi oli 35.5% (11 last). Uuringus osalenud lapsed olid sünnijärgselt saanud kopsude kunstlikku ventilatsiooni (KKV-d) 0-55 päeva ($M=13$, $SD=15$). Intensiivraviosakonnas veetsid valimi lapsed sünnijärgselt 0-89 päeva ($M=24$, $SD=25$). Kokku veetsid uuritud lapsed sünni järgselt haiglas 42-171 päeva ($M=89$, $SD=36$). Juhtude põhjal, kus epikriisides olid vastavad andmed olemas, sündis 76% uuritud lastest keisrilõike teel ja 24% vaginaalsel teel. 64.5 % uuritud lastest kirjutati haiglast koju täisrinnapiimatoidul, 29% kunsttoidul ja 6.5% segatoidul.

Riskivastsündinute gruppidesse kuulusid SA Tallinna Lastehaigla vastsündinute ja imikute osakonnas ravil viibinud ja SA Tallinna Lastehaigla Riskivastsündinute Polikliinikut külastavad < 1500 g sünnikaaluga lapsed koos emadega.

Laste emade vanus lapse sündimise ajal jäi vahemikku 18-35 aastat ($M=28$, $SD=5$). 9% emadest olid põhiharidusega, 22.6% keskeriharidusega, 22.6% keskharidusega ja 45.2% kõrgharidusega. 9.7% peredest jäi sissetulek pereliikme kohta kuus alla 1000 krooni. Sama palju oli neid, kelle sissetulekud leibkonna liikme kohta jäid vahemikku 1000-2000 krooni. Peredest 32%-l jäid sissetulekud vahemikku 2000-4000 krooni pereliikme kohta ja 48.4% emadest väitsid, et nende sissetulekud pereliikme kohta on üle 4000 krooni kuus. Emadest olid 3% vallalised, 38% abielus, 38% vabaabielus, 11% lahutatud või partnerist lahus. Uuritud laste sünnijärjekord jäi vahemiku esimesest viienda lapseni ($M=1.7$, $SD=0.9$). Suhteid oma vanematega hindas 56% emadest lähedasteks ja toetavateks, 12% lähedasteks, kuid pingelisteks, 15% kaugeteks ja headeks, 6% kaugeteks ja ükskõikseteks ning 3% emadest olid vanemad surnud. Suhteid ämma-äia hindas lähedasteks ja toetavateks 41% emadest, lähedasteks ja pingelisteks 15% emadest, kaugeteks ja headeks 18 % vastanutest ja 3% ämmadest-äiadest olid surnud.

Mõõtmisvahendid

- ❖ Lapsevanema mõistvuse hindamise intervjuu (Oppenheim, Koren-Karie, 2002);
- ❖ *The Insightfulness Assessment Coding Manual* (Koren-Karie, Oppenheim, 2004);
- ❖ Mängulise olukorra katse (Tänavsuu, Hallik, 2006)
- ❖ Enneaegse lapse terviseriski ankeet (Toome, 2006);
- ❖ Sotsiaalse tausta ja võrgustiku ankeet (Tänavsuu, Lukas, 2006);
- ❖ Lapse kiindumussuhte Q-sortering (Waters, 1987). Attachment Q-set (Version 3). Tõlge eesti keelde (autori loal): Tulviste, Tänavsuu, 2006. Viimase küsimustiku andmeid käesoleva töö raames ei analüüsita, kuid neid kasutab oma magistripunktis Kaidi Hallik ja seminaritöös Märten Raidmets. Lisaks koguti suuremat uurimisprojekti silmas pidades edasiseks analüüsiks ja normgrupiga võrdlemiseks andmeid laste suhtlemisoskuste, emade lapsekasvatuskumuste, emotsionaalse seisundi jmt. kohta.

Lapsevanema mõistvuse klassifitseerimiseks läbis antud töö autor metoodika väljatöötajate – prof. David Oppenheimeri ja Nina Koren-Karie – poolt läbi viidud kodeerimistreeningu (4.-8.07.06, Pariis). Lisaks läbis töö autor edukalt 2006.a. novembris läbi viidud hindajate vahelise reliaabluse testi ingliskeelseid emade mõistvuse intervjuude transkriptsioone kodeerides ($r=0.8$).

Protseduur

Riskivastsündinute ema-lapse interaktsiooni vaatlused toimusid SA Tallinna Lastehaigla vastsündinute ja imikute osakonna psühholoogi kabinetis. Vaatluse läbiviimiseks oli nõutav eraldi asetseva ruumi olemasolu, kus ema ja laps saaks häirimatult etteantud situatsioonides suhelda. Vaatluse eesmärkideks oli ema mõistvuse intervjuu läbi viimiseks vajaliku monteeritud videomaterjali genereerimine ja lapse kiindumussuhte turvalisuse hindamiseks vajaliku monteerimata videomaterjali genereerimine.

Vaatlusel osalesid lisaks emale kaks naissoost psühholoogi, kellest üks (Triinu Tänavsuu) filmis ja teine (Marileen Olenko, Tiina Valvas või Kristine Ross) oli lapsega suhtleva võõra rollis.

Struktureeritud vaatlus ja testimine toimusid individuaalselt, ema-lapse vaatlus kestis 30-35 min, vastuvõtt kokku kestis 60-90 min. Ema intervjuueerimiseks kulus 20-60 min, intervjuu transkriptsiooni koostamiseks 2-5 h ja ühe transkriptsiooni kodeerimiseks 1-2h, seega kokku kulus ühe ema-lapse paari peale 275-465 min(4,5h-7.75h).

SA Tallinna Lastehaigla Riskivastsündinute Polikliinikut külastavate enneaegsena sündinud laste ja nende emade interaktsiooni hindamiseks oli taotletud luba Tallinna Meditsiiniuuringute Eetikakomiteelt ja saadud kooskõlastus 20.12.2005. Iga lapsevanem andis uuringus osalemiseks kirjaliku informeeritud nõusoleku (vt. Lisa 1).

Rakendatavad metodoloogiad

Mänguline olukord (struktureeritud vaatlus)

Käesolevas uurimuses rakendatakse modifitseeritud versiooni Võõra situatsiooni katsest (Ainsworth jt. 1978) ehk Mängulise olukorra katset (Tänavsuu, Hallik, 2006).

Struktureeritud vaatlusesse on püütud valida selliseid kriitilisi episoodide, mille põhjal oleks võimalik hinnata nii lapse kiindumussuhte mustrit kui ka ema tundlikkust. Vaatluse episoodide kavandajate sooviks oli luua vähem stressirohke ja võimalikult lapsesõbralik alternatiiv Võõra situatsiooni katsele, mis sobiks laiemale vanusespektrile - soovitatavalt 1-5a. laste kiindumussuhete uurimiseks. Episoodide kavandamisel ja eksperimendi planeerimisel saadi hindamatu väärtusega konsultatsioone prof. David Oppenheim'ilt ja prof. Greg Moran'ilt. Käesoleva uurimuse raames on metoodikat edukalt rakendatud 12-26-kuuste laste puhul.

Võõra situatsiooni katse võetakse lapse käitumine ema naasmisel aluseks imiku seotuse stiili klassifitseerimiseks (Waters, 2002) ühte kolmest kiindumussuhte stiilist (<http://www.personalityresearch.org/attachment/strange.html>).

Mängulise olukorra katse erineb Võõra situatsiooni katsest episoodide pikema kestuse ja suurema rõhuasetuse poolest pigem mängu dünaamikale ja turvatoe kasutamisele võõras kohas mängides kui separatsiooniärevuse esilekutsumisele.

Kui inimlapsed või teiste primaatide lapsed imikuna vanemast eraldatakse, teeb laps läbi kolmeosalise seeria emotsionaalseid reaktsioone. Protestifaasis imik nutab ja ei luba teistel end lohutada. Meeleheite faasis on imik kurb ja passiivne. Eemaletõmbumise faasis tõukab imik tagasi tuleva vanema eemale ja väldib teda (Hazan, Shaver, 1987) .

Fundamentaalne eeldus inimese kiindumussuhte tekke uurimisel on, et vanema tundlik reageerimine lapse vajadustele kujundab lapsel turvalise kiindumussuhte stiili, samas kui vähetundlik reageerimine lapse vajadustele seostub ebaturvalise kiindumussuhtega (Lamb, Thompson jt 1984).

Turvalise kiindumussuhtega imikud otsivad vanema naastes lähedust või kontakti või tervitavad vanemat eemalt naeratuse või lehvitusega.

Turvatundeta-vältivad imikud tõrjuvad vanemat.

Turvatundeta-ambivalentsed imikud väljendavad kas passiivselt või aktiivselt oma vaenulikkust vanema vastu (Schaffer, 2001).

Seotusteooria ei paku üksnes imikute emotsionaalsete reaktsioonide mõistmiseks raamistikku, vaid aitab mõista ka täiskasvanute lähisuhteid, üksindust ja leina. Täiskasvanute kiindumussuhte stiile arvatakse pärinevat otseselt neist töömudelitest või mentaalsetest mudelitest, mis kujunesid imiku- ja lapseas. Ainsworth'is seotuse stiilide kolmeosaline taksonoomia on tõlgitud ka täiskasvanute romantiliste suhete konteksti (Hazan, Shaver, 1987).

Turvalise seotusega täiskasvanutel on suhteliselt kerge teistega lähedaseks saada, neid ei häiri asjaolu, et nemad sõltuvad teistest ja teised neist. Turvalise seotusega täiskasvanud ei muretse tihti mahajätmise või kellegagi liiga lähedaseks saamise pärast.

Enesega rahuloleva kiindumussuhte stiiliga täiskasvanud kardavad lähedust; neil on raske teisi täielikult usaldada, neil on raske lubada endale teistest sõltumist. Tõrjuvad täiskasvanud muutuvad närviliseks, kui keegi saab neile liiga lähedaseks, armastatud tahaksid neilt sageli rohkem lähedust kui nad hea meelega pakuksid.

Takerduva kiindumussuhte stiiliga täiskasvanud leiavad, et raske on teistega nii lähedaseks saada, kui nad tahaks. Takerduva stiiliga täiskasvanud muretsevad sageli, kuna kardavad, et partner ei armasta neid piisavalt või ei taha nendega kokku jääda. Takerduva kiindumussuhte stiiliga täiskasvanud tahaksid tihti teise inimesega täielikult ühte sulada ja see soov hirmutab vahel teised inimesed eemale (Hazan, Shaver, 1987).

Mängulise olukorra katse sissejuhatavas instruksioonis tutvustati emale vaatluse episoodi ja seda, mida temalt oodatakse. Struktureeritud vaatlusest tehti videosalvestus.

Ema juhendamise ajal sai laps võimaluse rahulikult ema süles uude olukorda sisse elada ja/või ruumis ringi vaadata. Emalt küsiti muuhulgas ka seda, kas ja kui, siis mil määral laps varem võõrastega kokku puutunud on.

Lapse seotuskäitumise hindamiseks kasutatud situatsioonid:

1. Mängimine TOLO *First Friends* sarja (<http://www.tolotoys.com/>) mängumaja, tegelaskujude ja naerva traktoriga (*struktureeritud mäng*, 7 min). Instruksioon emale: “*Palun tutvustage oma lapsele neid mänguasju, jälgides samas, mis last huvitab*”. Instruksioon lapsele (kui ema ei juhenda): “*Vaata, mis meil siin on. Kas Sa tahaksid emmega mängida?*”
2. Mängu taustaks eestikeelsed Entel-Tenteli laulud (Põdra Maja, Ehitame maja, Jänku jenka) või venekeelsed SojuzMultfilmi laulud (Antoshka, Krokodillid ja jõehobud, Sünnipäevalaul) olenevalt lapse emakeelest (*laulumängu episood*, 7 min). Instruksioon emale: “*Palun püüdke oma last laulumängu kaasa haarata nii, et lapsel oleks lõbus*”. Instruksioon lapsele (kui ema ei juhenda): “*N (lapse nimi), kas Sa tahad emmega tantsida? Kas see laul meeldib Sulle?*”
3. *Ema-lapse lahusolek* (lahusolekuepisood, 10 min). Mängija mängib lapsega, ema täidab kõrvalruumis küsimustikke. Lapse kõrge distressi puhul (nutab kauem kui minuti, ei luba võõral end rahustada), minnakse üle järgmisele episoodile. Instruksioon emale: “*Palun jätke oma laps siia tädi N-ga mängima ja minge vastasruumi küsimustikke täitma. Ootame teid tagasi 10 minuti pärast. Vajadusel saate küsimustikke kodus edasi täita*”. Instruksioon lapsele (kui ema ei juhendanud või kui ema juhendamisest ei piisanud lapse rahustamiseks): “*Emme läks natukeseks kirjutama. Emme varsti tuleb. Meie saame niikaua natuke mängida*”.
4. *Ema-lapse taaskohtumine* (naasmisepisood, koos mängimine 5 min). Kui ema ise tagasi ei tule, siis kutsutakse ema tagasi ka siis, kui laps mängib rahulikult. Instruksioon emale: “*Palun tulge nüüd oma*

lapsega mängima". Instruksioon lapsele (vajadusel): "*Vaatame, kuhu see emme meil jäi? Otsime üles, eks?*"

5. Laste puhul, kellega lahusolekuepisood kõrge distressi tõttu katkestati, minnakse pärast rahustamist üle *jagatud tähelepanu episoodile* (10 min), kus ema täidab lapsega samas ruumis viibides küsimustikke edasi ja psühholoog püüab last mängu kaasa haarata. Instruksioon emale: *Tundub, et emmest eemal olla on Teie lapse jaoks praegu liig. Proovime, kas ta lepiab tädiga mängimisega, kui Teie olete samas ruumis ja täidate küsimustikke*. Instruksioon lapsele (vajadusel): "*Kullakene, emme on siinsamas. Kõik on korras*".

Seejärel mindi üle *naasmisepisoodile*, (5 min), mis lahusolekut hästi talunud laste puhul järgnes *lahusoleku episoodile*. Instruksioon emale: "*Palun tulge nüüd oma lapsega mängima*". Instruksioon lapsele: "*N (lapse nimi), Sa oled väga tubli tüdruk/poiss. Kas näitad emmele ka, mida Sa vahepeal õppisid?*"

Lapsevanema mõistvuse hindamise protseduur

Teine osa protseduurist hõlmas ema intervjuerimist. Emale näidati kolme 2-minutilist filmilõiku, iga lõigu järel paluti tal vastata mitmele küsimusele. Protseduur oli emale keerukas väljakutse – tal paluti vaadata ennast oma lapsega suhtlemas, vaadeldut läbi töötada ja analüüsida ning samaaegselt vastata küsimustele enda ja oma lapse kohta. Nimetatud ülesande edukaks soorituseks on vaja kaasahaaratust, keskendumist, koostöövalmidust ning üle kõige – võimet sügavuti, sidusalt ja tähenduslikult reageerida vaadeldud stiimulile (Koren-Karie, Oppenheim, 2004).

Teistes intervjuudes, millega hinnatakse, kuidas vanemad oma lapsi tajuvad (Zeanah and Benoit - *Internal Working Model of the Child Interview*; Aber and Slade – *Parent Development Interview*), palutakse emadel rääkida oma lapsega seotud kogemustest minevikus või lähiajal, kuid neid ei vastandata ülesandega mõista konkreetse lapse käitumisviise nagu antud protseduuris (Koren-Karie, Oppenheim, 2004).

Mõnede lähenemiste puhul kasutatakse näidislast, uurimaks ema tunnetust. Sellisel juhul näidatakse kõigile emadele ühesugust võõrast last.

Mõistvuse hindamine on unikaalne, kuna see nõuab vanemalt oma lapse ja enda kõrvalt vaatamist ning kõige tipuks vaatluse käigus tekkivate mõtete ja tunnete üle arutamist. Emalt ei nõuta ainult enda ja oma lapse vaheliste suhete üldist kirjeldamist, vaid palutakse vastates keskenduda videolõikudes nähtud teemadele.

Kuna emad näevad videolõike oma lastest, on stiimul vanemati erinev. Võib tõstatada probleemi, et näidislapse puudumine loob erinevatele vanematele erinevad väljakutsed. Kui laps käitub koostöövalmilt ja on heatujuline, võib vanemal tema mõistmine kergem olla. Kuigi selles kriitikas on iva, usuvad metodoloogia autorid, et mõistvuse hindamise protseduuri eelis seisneb just oma lapsele osutamises. See loob paralleeli ema igapäevaeluga, kus ta suhtleb oma, mitte näidislapsega. Seetõttu võimaldab “tõeliste” suhtluslõikude vaatamine meil hinnata mõistvust eripärase lapse suhtes (Koren-Karie, Oppenheim, 2004).

Antud kontekstis on tähtis märkida, et ema võib sügavuti mõista üht oma lastest ja pealiskaudselt mõista oma teist last. Niisiis, mõistvuse hindamisel saame teavet ema nägemuse kohta spetsiifilisest lapsest, kuid ei püüagi hinnata üldiseid iseloomujooni (vt. Oppenheim, Koren-Karie, 2002). Eeldatakse, et et mõistvuse määr, mida lapsevanem konkreetse lapse suhtes esitab, on seotud tundlikkusega, mis avaldub tema suhtlemisel lapsega ning ka seotuse mustriaga, mis lapsel oma vanema suhtes kujuneb (Koren-Karie, Oppenheim, 2004; Koren-Karie, Oppenheim, 2002).

Videoepisoodide valik mõistvuse hindamise stiimuliteks

MH intervjuu tugineb küsimustel, mida emale esitatakse pärast kolme videolõigu vaatamist, kus tema või psühholoog lapsega suhtleb. Videolõikude valik oleneb lapse vanusest ja uuringugrupist. Imikutest koosnevate valimite puhul soovitatakse kasutada mängu või hooldusprotseduure, kooliealiste laste puhul eelistatakse lõike, mis kujutavad sümbolilist mängu, võistluslikku mängu või ema-lapse dialoogi tunnete teemal. Soovitatakse, et kolm videolõiku kataks võimalikult laia interaktsiooni ala (näiteks vaba mängu episood, õpetamiseepisood, võistluslik episood). See tagab, et vanemale esitatakse stiimuleid, mis võimaldavad last ülevaatlikumalt kirjeldada. Videolõike võib salvestada laboratooriumis või kodukülastusel. Nina Koren-Karie ja David Oppenheim on mõistvuse hindamist kasutanud 1-7a. laste vanemate puhul. Käesolevas uurimuses näidati emale 2-

minutilist lõiku ema-lapse mängimisest maja ja traktoriga, 2-min. laulumängu lõiku ja 2-min. lõiku, kus laps mängis talle võõra psühholoogiga.

Mõistvuse hindamise intervjuu

Ema vaatab igat lõiku eraldi. Iga kord palutakse tal peegeldada lapse kogemust – peamiselt lapse mõtteid ja tundeid nähtud lõigus. Intervjuu viiakse läbi keeles, mida ema piisavalt valdab. Käesoleva uurimuse raames intervjuueeriti emasid eesti või vene keeles.

Emalt küsitakse ka lapse isiksuseomaduste või muude omaduste kohta, mis nähtud lõigus avaldusid. Lõpuks palutakse emal arutleda oma mõtete ja tunnete üle seoses nähtuga. Iga küsimuse puhul lapse käitumise kohta nähtud lõigus, palutakse emalt lisateavet, kas selline käitumine on tema lapsele tüüpiline. Kui on, siis palutakse emal tuua näide igapäevaelust. Kui nähtu pole tavapärane, siis palutakse emal selgitada lahknevust lapse tüüpilise käitumise ja vaatlusel nähtu vahel. Vanemalt küsitakse ka seda, kuidas lapse omadused, mida ta kirjeldas, igapäevaelus avalduvad. Kui ema on vastanud lõiguspetsiifilistele küsimustele, küsitakse temalt üldiseid küsimusi tema lapse iseloomuomaduste ja tunnete kohta lapse suhtes. Lisaks küsitakse intervjuu lõpuosas emalt, “mis teie omavahelist suhet kõige rohkem iseloomustab” ja “millised on teie ootused oma suhte arengu osas lapsega tuleval aastal”. Intervjuu kestab tavaliselt ligikaudu nelikümmend viis minutit (Koren-Karie, Oppenheim, 2004).

Ema mõistvuse hindamise skaalad

Mõistvuse hindamisel kasutatakse kümmet skaalat, millest igaühel on võimalik saada 1-9 palli. Mõistvuse transkriptsiooni asjakohaseks hindamiseks on vaja läbida metodoloogia autorite poolt läbi viidud kodeerimistreening ning saavutada metodoloogia autoritega piisav hindajatevaheline reliaablus (Koren-Karie, Oppenheim, 2004).

Lapse kirjelduse keerukus (Complexity in the description of the child)

See skaala viitab ema võimele kirjeldada oma last ja väljendada tema suhtes tundeid keerukal, mitmekülgse ja tasakaalustatud viisil. Oluline on nii lapse käitumise ja isiksuse positiivsete kui ka negatiivsete külgede käsitlemine. Ema, kelle vastus on keerukas, loob lapsest mitmedimensioonilise pildi. Lihtsustatud vastus loob lapsest lihtsustatud pildi, milles keskendutakse peamiselt lapse headele või halbadele külgedele.

Arvesse võetakse ka ema võimet kinnitada oma väiteid näidetega igapäevaelust. Kirjelduse keerukus ei avaldu alati ema poolt kasutatavate omadussõnade arvus. Pigem on tähtis ema võime toetada oma kirjeldusi näidetega nii igapäevaelust kui ka videolõikudest, luues nii lapsest mitmekülgse ja autentse pildi.

Lapsele fokusseeritus (*Focus on Child*)

See skaala viitab ema võimele jääda arutelu käigus lapsele fokusseerituks ja teha lapsest peamine aruteluteema. Skaala mõõdab nii ema vastuste lapsele fokusseerituse määra kui ka kui ka püüdlikkuse määra mõista lapse käitumist ja tundeid. Kontiinumi madalale tasemele jäävad emad, kes tavaliselt fokusseeruvad pigem endale ja oma tunnetele kui oma lapse tunnetele. Need emad arutlevad peamiselt oma mõtete ja tunnete üle suhetes teiste inimestega – näiteks abikaasaga või teiste lastega – konkreetsest lapsest räägitakse niivõrd, kuivõrd ta mõjutab ema tundeid. Kontiinumi kõrgtasemele satuvad emad, kes on arutelu käigus lapsele fokusseeritud. Iga viidet endale, viidet enda või lapse kogemusele nii laboris kui ka igapäevaelus, kirjeldatakse arusaamisega sellest, kuidas see last mõjutada võiks. Ema, kes läheb teemast kõrvale, kirjeldades lapse negatiivseid või positiivseid käitumisi, võib siiski saada maksimaalse punktisumma, kui tema vastus on lapsele fokusseeritud. Maksimumskoori võivad saada ka eriti napsõnalised (ükskõikseks klassifitseeritud emad), kuni laps on peamiseks aruteluobjektiks. Kõrge skoor fokusseerituse eest ei viita tingimata mõistvusele.

Mõistvus lapse motiivide suhtes (*Insightfulness into the child's motives*)

See skaala viitab ema võimekusele oma lapse sisemaailma mõista. Skaala keskendub ema võimele näha lapse käitumise tagamaid ja arutleda nähtud käitumise aluseks olevate motiivide üle. Mõistev ema suudab nii endale kui ka lugejale põhjendada, miks laps käitub nii nagu ta käitub. Ema ei piiritle end passiivsesse lapse vaatleja rolli, vaid pigem püüab mõista käitumist ajendavaid tundeid, vajadusi ja mõtteid (näiteks kui laps, kes tavaliselt on sõbralik ja sotsiaalne, käitub laboris häbelikult).

Selline leidlikkus käib tavaliselt käsikäes lapsest hoolimisega, mistõttu emad, kes saavad kõrge leidlikkusskoori, klassifitseeritakse peaaegu alati mõistvateks.

Ühekülgset tõlgendavatel emadel on lapse sisemaailma mõistmisel raskusi, kuna neil on iseenda ja püüdega konstrueerida enda vajadustele vastav pilt lapsest, küllalt palju

tegemist. Ühekülgsest tõlgendavatel emadel on tihti raske mõista, et laps on neist eraldiseisev üksus. Seetõttu viitavad nad lapse sisemaailmale kui oma sisemaailma laiendusele ja ei näi olevat võimelised arvesse võtma lapse unikaalseid mõtteid ja tundeid.

Ükskõiksed emad ei väljenda leidlikkust ja see on osa nende üldisest kalduvusest olla oma lapse sisemaailma võimalikult vähe kaasa haaratud.

Kontiinumi madalale tasemele jäävad emad, kes ei püüagi mõista lapse käitumist ajendavaid motiive ja näivad rahulduvat välise käitumise kirjeldamisega. Kontiinumi kõrgtasemele jäävad emad, kes väljendavad oma lapse sisemaailma sügavat mõistmist. See mõistvus avaldub ema korduvates püüetes selgitada ja põhjendada lapse motiive kogu intervjuu kestel. Mõistvus avaldub ka ema selges tunnetuses lapsest kui eraldiseisvast indiviidist ja oma emarollist kui püüdest selgitada ja interpreteerida lapse vajadusi, soove ja tundeid.

Hoolivus ja soojus vs. tõrjumine (*Acceptance and warmth vs. rejection*)

See skaala osutab, mil määral väljendab ema arutelu vältel soojust ja hoolivust vs. lapse tõrjumist. Kontiinumi madal tase koosneb emadest, kes väljendavad lapse eemaletõukamist, pettumust või hukkamõistu lapse, tema käitumise, saavutuste ja tegevuste suhtes. On võimalik, et ema väljendab spetsiifilist pettumust lapse soorituse suhtes ühes episoodis, kuid see ei mõjuta tema üldist suhtumist lapsesse ning ei vähenda seega skoori hoolivuse skaalal.

Kõrge tõrjumisskoor antakse emadele, kes väljendavad oma lapse suhtes üldist rahulolematust ja pettumust. Sellised emad räägivad lapsest külmalt, kiindumust väljendamata, pannes rõhku nõrkadele külgedele ja vaevalt mainides positiivseid omadusi.

Kontiinumi kõrgtase koosneb soojadest ja hoolivatest emadest. Need emad räägivad lastest armastavalt, on rahul oma lapse edusammude ja õnnelikkuse üle, samas mõistes aktsepteerides ka lapse puudusi, ebaõnnestumisi ja negatiivset käitumist.

Vaenulikkus (*Hostility*)

Selle skaala abil mõõdetakse, mil määral ema lapsest rääkides viha ja vaenulikkust väljendab. Kontiinumi madal tase hõlmab emasid, kes suudavad ärritavaid

käitumisakte objektiivselt kirjeldada, samas mõistes käitumist ajendavaid motiive ja väljendades tolerantset suhtumist. On selge, et kuigi laps võis ema vihastada, pole ema enam pahane.

Kontiinumi kõrgtase koosneb emadest, kes väljendavad lapsest rääkides suurt viha ja vaenulikkust. Need emad rõhutavad lapse ärritavaid omadusi ja käitumisviise kogu intervjuu vältel. Nad võivad viimistleda spetsiifilisi kirjeldusi lapse väljakutsuvast või häirivast käitumisest kas kasutavad sõnu, mis väljendavad nende kannatamatust (“Ta käib mulle närvidele”, “Ta ajab mind hulluks”, “Mulle aitab”). Lisaks võib ema seostada lapse käitumist kurjade kavatsustega (“Ta teeb seda minu kiuste”). Teisisõnu, lapse käitumist kirjeldatakse kui tahtlikku katset emale närvidele käia ja talle ebameeldivusi tekitada. Kestvat viha väljendatakse, viidates häirivatele dialoogidele ema ja lapse vahel. Ema on vihast nii haaratud, et räägib lapsega nii, nagu viibiks laps samas ruumis. Taoline kõnestiil illustreerib, mil määral on viha kestev ja ülevoolav.

Murelikkus (*Concern/Worry*)

See skaala viitab nii lapsega seotud muresemise määrale kui ka muresemisele seoses ebakindlusega oma emarolliga toimetuleku pärast. Muresema võivad ajendada vajadus jätta laps psühholoogiga omapäi, hirmud lapse tervise pärast, tulevikus ees ootavad probleemid, omadused, mis võivad tema elu raskeks teha (kangekaelsus, äärmuslik eneseküllasus). Lisaks viitab see skaala ema jutule häirivatest ja painavatest asjadest, mis haaravad tema mõtteid ja tundeid sellisel määral, et piiravad arutelu laiematel teemadel. Sageli hõlmavad need teemad last või erinevaid kasvatusküsimusi (nt. tunne, et ei täida oma emakohust). Teised emad on häiritud muudel isiklikel põhjustel – näiteks suhte pärast abikaasaga või raskuste pärast tööl.

Antud kontekstis on oluline meeles pidada, et ühes intervjuu küsimuses palutakse emal otseselt rääkida murettegevatest asjaoludes, mistõttu on ootuspärane, et tuleb juttu mõningasest murelikkusest. Otsekoheste vastuste eest mure-küsimustele vastamisel sellel skaalal suurt punktiskoori ei saa. Siiski, ülemäärane vastus või emotsionaalse kõrgepingega laetud vastus loetakse viiteks murelikkusele, isegi kui need avalduvad murelikkuse-küsimusele vastates.

Kontiinumi kõrgtase koosneb emadest, kes võivad mõningal määral mõistvust, hoolivust ja kompleksust väljendada, kuid on siiski haaratud ühest kesksest korduvast teemast, mis näib neil takistavat lapse mõistmise ja keerukama tajumisvõime potentsiaali avaldumist.

Kontiinumi madal tase koosneb emadest, kes ei väljenda vähimatki murelikkust või emadest, kes on pisut murelikud, kuid usuvad oma lapse headesse toimetulekuvõimetesse. Kui ema toob oma murelikkusele usutava põhjenduse (lapse hospitaliseerimine, õpiraskused), on skoor madalam.

Kõrge skoor (7-9) viib kindlasti ühekülgselt tõlgendava klassifikatsioonini. Valimites, kus lapsel on teadaolev arengus mahajäämus või arenguhäire (autism, tserebraalparalüüs) või on meditsiiniline või muu “objektiivne” põhjus muretsemiseks, on mõningane murelikkus ootuspärane ja kohane. Samas ei tehta üldskaalat kliiniliste gruppide pärast ümber. Emadelt oodatakse oma murede mõistlikku ohjeshoidmist. Sellistel juhtudel jääks punktid vahemikku 3-5.

Autonoomia (*Separateness*)

See skaala viitab ema võimele suhestuda oma lapse kui temast eraldiseisva isiksusega. Hinnatakse, mil määral ema tajub oma last unikaalse, sõltumatu isiksusena, kellel on oma soovid ja vajadused. Kontiinumi madal tase koosneb emadest, kellel on raske näha oma last eraldiseisva üksusena, mistõttu nad viitavad lapsele ja endale nagu oleks nad üks. Kui need emad viitavad lapsele, näib, nagu räägiks nad oma “mina” laiendusest. Nende kõne on tulvil viiteid lapse mõtetele ja tunnetele, kuid neid ei püüta mõista. Pigem arvab ema, et ta teab täpselt, mida laps mõtleb ja tunneb, kuna usub, et tema kogemused on lapse omadega identsed.

Isiksuste vaheliste piiride hägusus võib avalduda juhtudel, kus ema kirjeldab, kuidas laps teda jumaldab, tema tunnete ja vajadustega arvestab ja neid rahuldab. Vahel võib tulemuseks olla, et ema näeb last partneri või armastajana. Kontiinumi kõrgtase koosneb emadest, kes kirjeldavad oma last kui eraldiseisvat isiksust. Sõltumata sellest, kas ema pakub lapsele soojust ja toetust või viha ja eraldatust, on selge, et ta mõistab – laps on eraldiseisev indiviid emast erinevate soovide ja vajadustega. Punktiskoor 1-3 autonoomia skaalal viib ühekülgselt tõlgendava klassifikatsioonini.

Avatus ja paindlikkus (*Openness and flexibility*)

Selle skaala abil hinnatakse, mil määral ema intervjuu vältel avatust ja mõtteprotsessi paindlikkust ilmutab. Mõistvuse intervjuu seab ema silmitsi keeruka ülesandega. Emal palutakse vaadata erinevaid videolõike temast oma lapsega ja tema lapsest koos psühholoogiga ja vastata küsimustele nende käitumise kohta koheselt, asjakohaselt ja sügavuti. Vastused peaks suhestuma ema ja ta lapse käitumisega vaatluse vältel, tema tunnetega teatud käitumiste kohta ning ka lapsega ning lapse kasvatamisega üldisemal tasandil. Ülesandega toime tulemiseks peab ema väljendama korrastatud mõttekäiku ja soovi väheste eelteadmistega vaadata videolõiku, mis võib sisaldada uusi väljakutseid esitavat materjali. On emasid, kes tulevad ülesandega edukalt toime ja lausa naudivad seda. Teisalt, mõned emad peavad küsimusi raskeks ja kogu protseduuri läbimist liiga kurnavaks. Kontiinumi madal tase koosneb emadest, kes pole videolõigus nähtule avatud. Nad “teavad” juba ette, kuidas laps käitub ja mõtleb ning esitlevad varasemaid teadmisi või skeeme. Näiteks, isegi kui need emad vaatavad lõiku, kus laps naudib ülesannet ja teeb koostööd, rakendavad nad “tuntud” skeemi, et nende laps on kergesti ärrituv ja tõmbub taoliste ülesannete korral kergesti eemale. Ema jääb oma skeemi juurde, kuigi näib olevat suur lõhe lapse käitumise ja ema kirjelduse vahel. Madala punktisumma saab ema, kes ei viita oma teadlikkusele lõhest lapse käitumises kodus ja laboris, samuti ka ema, kes alahindab lapse käitumist laboris, kuna see on ebatüüpiline. Tema vastused võivad olla lühikesed ja lakoonilised, kuna ta ei tegele lapse käitumist ajendavate motiividega.

Kontiinumi kõrgtase koosneb emadest, kes kasutavad intervjuu protsessi kui võimalust mõelda oma lapsest, kontrollida seda, mida nad temast juba teavad ja leida uusi lähenemisi reaktsioonina uutele ja ootamatutele käitumisviisidele. Need emad võtavad arvesse teemasid, mis kasvavad välja nähtud lõikudest, isegi kui need lähevad vastuollu lapse tüüpilise käitumisega, mida ema tunneb või ootab. Sellised emad uurivad objektiivselt, mil määral on lapse käitumine nähtud lõikudes kooskõlas tema igapäevase käitumisega. Avastades lahknevuse, tegelevad nad sellega, püüdes mõista, miks lapse käitumine selles lõigus erinev tema tüüpilisest käitumisest. Lisaks on need emad avatud enesekriitikale seoses oma käitumise kõrvalt jälgimisega ja on võimelised seostama oma

käitumist lapsega. Taolised emad kasutavad intervjuud võimalusena leida viise oma käitumise muutmiseks, et lapse vajadustele paremini vastata.

Kuigi kõrge avatus ja paindlik mõtlemisprotsess viib tingimata täieliku mõistvuse klassifikatsioonini, pole kõik TM klassifikatsiooni emad tingimata väga avatud – paljud on seda vaid mõõdukalt. TM emad räägivad sidusalt, väljendavad soojust ja hoolimist, räägivad lapsest tasakaalustatud ja mõistval moel, kuid pole tingimata väga avatud ja valmis intervjuud lapse paremaks tundmaõppimiseks kasutama.

Mõned ühekülgsest tõlgendavad emad ilmutavad näiliselt kõrget avatust. Samas, hoolikas transkriptsioonide uurimine paljastab, et nad räägivad põhjalikult tunnetest ja sellest, kuidas nende tajud video vaatamise tulemusena muutuvad, kuid kujunev pilt ei sisalda piisavalt ainet. Nad võivad kasutada “õigeid sõnu”, kuid ei suuda neid millegagi kinnitada, mainivad neid kohatus kontekstis või ujutavad lugeja üle, nii et selget pilti ei kujune. Mõned emad näivad esialgu ilmutavat kõrget avatust, kuid peagi näivad unustavat kõik, mida nad lapsest teavad, pannes erilist rõhku nähtud lõikudes avalduvale “ülimale tõe”. Näib, nagu oleksid nad just avastanud “uue lapse”, mis kustutas temast kogu varasema teabe. 7-9 palli sellel skaalal viib täieliku mõistvuse klassifikatsioonini, isegi kui teised kriteeriumid pole piisavad.

Üksikasjalikkus (*Richness*)

Selle skaala abil hinnatakse, kui üksikasjalikud on ema vastused ja mil määral need aitavad lapsest selget ja terviklikku pilti luua. Kontiinumi madal tase koosneb emadest, kelle vastused pole eriti sisukad ja kes ei aita eriti lapse paremale mõistmisele kaasa. Enamik nende emade vastustest on lakoonilised ja ei seostu käsiloleva teemaga. Kontiinumi kõrgetasemel on emad, kelle vastused on üksikasjalikud ja detailirohked. Nad toetavad oma üldisi väiteid kinnitavate illustreerivate näidetega igapäevaelust. Kõige tähtsam on, et see skaala viitab pigem ema võimele (või võimetusele) genereerida detaili- ja teaberohkete pilti, kui aitab hinnata, mil määral see teave keerukust või mõistvust väljendab.

Sidusus (*Coherence*)

See skaala peegeldab üheksa eelmise skaala integratsiooni. Seetõttu oleneb sidususkoor tulemustest kõigil teistel skaaladel ja peab nendega kooskõlas olema. Kehv

sidusus viitab tingimata pealiskaudsele mõistvusele. Sidususe skaala abil hinnatakse, mil määral ema küsimustega suhestub, last arutelu keskpunktis hoiab ja tema käitumist ajendavatele motiividele viitab. Lisaks mõõdetakse ema võimet luua kooskõlalist, keerukat ja usutavat pilti oma lapsest nähtud videolõikude põhjal. Sidus kõne pakub lugejale selget arusaama ema kavatsustest, lähedusest kirjeldatud indiviidiga ja toimunu mõistmisest.

Kontiinumi madal tase hõlmab emasid, kelle jutt on vastuoluline, segadusseajav, hakitud lausetega ja ebaselgete vastustega. Kodeerija võib leida end korduvalt mingit tekstiosa üle vaatamast, et ema kavatsusi paremini mõista. Kontiinumi kõrgtase hõlmab emasid, kes loovad kooskõlalise ja keeruka peegelduse lapsest. Nende kõne on tulvil uusi ideid ja järeldusi, mis kujunevad vestluse käigus, samas säilitades pidevalt võimet kirjeldada last, nende suhet ja oma käitumist selgelt, voolavalt ja usutavalt.

Kaks olulist märkust:

1. See skaala fokuseerub pigem ema mõtte kui -jutu sidususele. Seetõttu peab kodeerija hindama mõtte selgust, mis suunab ema kõnet, mitte otseselt kõnet ennast. On juhtusid, kus selge ja sidusa mõtlemisprotsessiga emadel on raskusi oma mõtete sõnastamisel. See võib juhtuda, kui ema ei kõnele emakeeles, kui tal on intervjuu küsimustele vastamisel vähe kogemusi või kui tema keelekasutus on tulvil slängi väljendeid. Kuigi tavaliselt mõtte- ja kõne sidusus haakuvad, on juhtumeid, kus mõtlemine on kõnest selgem.
2. Selle skaala abil hinnatakse *kogu teksti* sidusust. Seetõttu ei saa teksti, kus ema annab lapsest erinevate lõikude põhjal vastukäiva pildi ja ei püüagi seda lõhet ületada, näha kui sidusat. Näiteks võib ema oma last ühe lõigu põhjal introvertsena ja teise põhjal ekstravertsena kirjeldada. Kui ta ise seda vastuolu ei peegelda, ei või ta saada kõrget sidususskoori isegi juhul, kui ta toob mõlemal juhul häid ja usutavaid näiteid. Sidusus tugineb võimel reageerida intervjuu küsimustele suhestatuna videolõikudega ja samaaegselt olla teadlik varem räägitust ning räägitava kooskõlast eelneva jutuga. See võime viib kooskõlalise peegelduseni lapsest.

Sidususskaala tugineb Mary Main'i Täiskasvanute kiindumussuhte intervjuu (Adult Attachment Interview) sidususskaalal.

Ema mõistvuse alaliigid

Mõistvuse klassifikatsioonide seas on märkimisväärne varieeruvus.

Täielikult mõistev (*Positively Insightful*)

Mõningaid emasid iseloomustab nende soojus ja hoolivus lapse suhtes. Teised panevad rõhku lapse saavutustele, kuid on siiski väga teadlikud lapse kogemusest. Mõnd ema iseloomustab napp kõne, teist ülim peegelduslikkus. Seetõttu on täieliku mõistvuse klassifikatsioonid jagatud nelja alaliigidatsiooni.

TM 1/PI 1: Täielikult mõistev: emotsionaalselt väljendusrikas (*Positively Insightful: Emotionally expressive*)

TM 1a/PI1a

Need emad räägivad oma lapsest soojalt, positiivselt ja emotsionaalselt. Nad kasutavad palju kiindumust väljendavaid sõnu, on lapsega rahul ja kirjeldavad lapse kasvatamist kui tähenduslikku ja end ära tasuvat kogemust. Nad naudivad võimalust lapsest rääkida. Nad jäävad objektiivseks, rääkides vähem oma lapse rõõmu tegevatest aspektidest, kuid fookusseeruvad positiivsele. Näib, et nad tunnevad oma last väga hästi ja on rõõmsad võimaluse üle jagada rõõmu ja põnevust, mida laps neile pakub.

TM1b/PI1b

Need emad räägivad oma lapsest tundeliselt ja kindlalt, kuid kipuvad teemast kõrvale kalduma ja rääkima ainult lapse positiivsetest omadustest. Loodav pilt lapsest pole eriti tasakaalustatud, kuid ema on suuteline seda usutavate näidetega kinnitada. Võime täielikult kinnitada oma positiivseid kirjeldusi ja usk lapse tugevatesse külgedesse on see, mis teeb ema mõistvaks, kuigi tema kirjeldus on vähem keerukas. Kuigi lapse portree on pisut ühekülgne, rakendub TM klassifikatsioon, kuna vastuoksusi pole, arutelu on lapsekeskne ning pole vaenulikkust ega negativismi. Keskne teema, mis eristab neid ühekülgset tõlgendavatest idealiseerivatest emadest või ükskõiksetest emadest, on nende võime kinnitada positiivseid kirjeldusi lapsest üksikasjalike ja asjakohaste näidetega. Seetõttu näib nende emade tundeliste sõnade üleküllus ja elevus reaktsioonina lapse

edule usaldatav ja peegeldab sentimentaalset, pisut liialdavat kõnestiili, mis on väga positiivne. Näiteks kirjeldas TM1 ema oma last kui “väga tarka”, kuid erinevalt Ükt emast ei väitnud ta, et tema laps on “maailma kõige targem...lihtsalt geenius”. Lisaks, kui tulevad jutuks vähemsoovitud omadused, ei kiirusta see ema neid liialdatult positiivse kirjeldusega “kinni mätsuma”. Selle asemel jätab ta negatiivse kirjelduse viimistlemata.

TM 2/PI 2: Täielikult mõistev - ratsionaalne ja saavutusele orienteeritud (*positively insightful – rational and achievement oriented*)

Need emad panevad oma laste puhul rõhku ratsionaalsetele ja kognitiivsetele aspektidele. Nad kipuvad sündmusi analüüsima, põhjendama iga käitumise päritolu ja rõhutama oma suurt panust lapse harimisse. Nad põhjendavad detailselt lapse õppimisalaseid saavutusi ja tema edu sellistes valdkondades nagu aru saamine ja kiire õppimine. Mõned neist võivad tunduda targutavatena, väljendada mõõdukal määral kontrollimiskäitumist ja kalduda oma last lükkama igavesti kasvavate kognitiivsete saavutusteni, isegi kui see tuleb vahel soojuse ja tolerantsi arvelt. Siiski on need emad väga teadlikud oma lapse maailmast, tema vajadustest ja tunnetest ning asetavad rõhku tema õppimisalastele saavutustele. Mõned on isegi enesekriitilised ja räägivad sellest, et lapsel on raske nende ootustele vastata. *TM2 emad ei väljenda viha, pettumust või halvustamist, kui nende lapsel ülesanne ebaõnnestub või kui ta ei ilmuta soovitud võimeid või edu.* Laps jääb alati arutelu keskpunktiks ja kuigi temalt oodatakse edu ja suurepäraseid saavutusi, on ilmne, et vanemate soojus ja toetus ei olene sellest. Viimatimainitu eristab TM2 emasid ÜKM klassifikatsioonile vastavatest emadest, kes on samuti didaktilise orientatsiooniga, kuid lapse aktsepteerimine oleneb tema edukusest ja saavutustest.

TM 3/PI 3: Täielikult mõistev – asume asja juurde (*positively insightful – straight and to the point*)

Selle alagrupi emasid iseloomustab fookusseeritus, otsekohesus ja lühike jutt. Nad ei väljenda oma kiindumust eriti sõnades ega too hulganisti näiteid igapäevaelust.

Nende vastused on vahel pigem kuivad ja skemaatilised. Vastuste sisu näib peegeldavat soovi “kohe asja juurde asuda”. Ükskõiksetest emadest eristab neid võime

luua tasakaalustatud, objektiivne portree lapsest, mõista lapse käitumist ajendavaid motiive viha ja vaenulikkuseta.

Mõned selle klassifikatsiooni emad alustavad intervjuud lakoonilise tekstiga, kipuvad last idealiseerima, ei suuda küsimustele vastata jne. Esialgne pilt meenutab ükskõikse klassifikatsiooni ema. Samas, erinevalt ükskõiksetest emadest, soojenevad need emad intervjuu vältel üles ja jätavad üha vähem distantseeritud mulje. Jutt hakkab paremini voolama, vastused muutuvad täielikumaks, keerukamaks ja üksikasjalikumaks. Lõpuks, vaadates intervjuud kui tervikut, näeme, et peale esimese osa vastab ülejäänud intervjuu TM kriteeriumidele. Aeglase ülessoojenemise tõttu võivad sidususe, paindlikkuse ja keerukuse skoorid siiski mõõdukad tulla.

TM 4/PI 4: Täielikult mõistev – peegeldav (*positively insightful – reflective*)

Peamine TM 4 emasid iseloomustav tunnus on nende võime peegeldada ja objektiivselt vaadelda iseenda käitumist ning samas ka sügavuti mõista lapse käitumise alusmotiive. Võrreldes teiste täielikult mõistvate gruppidega võib keerukus ja sidusus napimaks jääda. Nende kõnes võib olla ka mõningast viha lapse suhtes, enesekesksust ja põikeid kõrvalistele teemadele. Ühekülgetest emadest eristab neid kõrge avatus ja paindlikkus ning võime vaatlust objektiivselt hinnata, kasutada ja omandada uut vaatenurka endale ja lapsele.

Näiteks keskendus üks TM 4 ema valdava osa intervjuust endale ja oma tunnetele, tal oli raskusi kirjelduste ja selgituste andmisega selle kohta, mida tema laps koges ning ta väljendas oma pettunust lapse suhtes. Samas vastas ta küsimusele oma tunnete kohta, kui vaatas “mahla mahapillamise” lõiku, suure väga avatult ja mõistvalt: “Mind häiris see osa, kus ta ütles, et teda karistati. See pole alati nii, aga ta ilmselt tunneb, et on. Arvatavasti ühest korrast piisab, et see talle meelde jääks...see läks mulle hinge...aga teisest küljest ma mõistan – see on see, mida laps näeb, see on tema maailma peegeldus.” Ühekülgselt tõlgendav ema ei suudaks sedalaadi “mõtlikku pausi” teha, et lapse tundeid arvesse võtta ja tema vaatenurga üle arutleda. Lisaks, kui ühekülgselt tõlgendav ema ikkagi tuleks taolise peegeldusega esile, siis lisanduks kiirelt viha, pettumus või enesekeskne perspektiiv. Ema, kellele siin viidati, väljendas head mõistmist ja torkas silma võime poolest vaatluse põhjal eitust ja idealiseerimist kasutamata uut lähenemist

proovida. Ta polnud ka pettunud ega vihane, et laps rääkis loo, mis ei haakunud tema kogemusega igapäevaelus. Ema selgitas oma lähenemist, aktsepteeris lapse teistsugust lähenemist ja saavutas uue mõistvuse tasandi – et laps tõlgendab tema kavatsusi valesti.

Kui kogu transkriptsioon vastab ühekülgse mõistvuse kriteeriumidele, siis selline avatuse ja paindlikkuse üksik näide siiski TM 4 klassifikatsioonini ei vii. TM 4 klassifikatsiooni jaoks peaks ema ilmutama korduvalt suurt avatust ja paindlikkust. Samas on aktsepteeritavad mõõdukad (või madalad) tasemed järgnevatel skaaladel: fokusseeritus, autonoomia ja keerukus ning vaenulikkus ja murelikkus.

Ühekülgset tõlgendav (*One-sided*)

Ühekülgset tõlgendavaid emasid iseloomustab ühekülgne, ühedimensiooniline nägemus lapsest ja nende suhtest, see võib olla nii positiivne kui ka negatiivne. Nad on üpris paindumatud, vähe või mõõdukalt mõistvad ja hoolivad.

- ❖ Raskused lapsele kui vestlusteemale fokusseerumisel
- ❖ Vähene keerukus
- ❖ Palju juttu tunnetest
- ❖ Kiire libisemine hüpoteesidelt faktidele
- ❖ Vähe usku lapse tugevatesse külgedesse
- ❖ Raskused lapse iseseisvumise aktsepteerimisel
- ❖ Vähene sidusus

Ühekülgset tõlgendav klassifikatsioon on jaotatud viide alaklassifikatsiooni.

ÜK 1/Os 1: Ühekülgset tõlgendav – laialivalguv (*one-sided – flooded*)

Neid emasid iseloomustavad ohtrad assotsiatsioonid, kõrvalepõiked, sõnakus ja raskused teema järgimisel. Neil on probleeme lapsele keskendumisega. Vestlus libiseb kiirelt emale, tema tunnetele ja mõtetele, mistõttu emast saab peamine teema. Neil emadel on kalduvus liialdada (“Kui ma välja lähen, siis see on kohutav, täielik maailma lõpp”) ja nende jutt hüpleb teemalt teemale. Ema juttu põimuvad sisse kauged seosed. Näiteks vastusena küsimusele lapse kohta võib juttu tulla sugupuust, õdede-vendade vahelistest suhetest, abielust vms. Lahusoleku loo ajal rääkis üks ema, et tema laps pole kordagi lahusolekut kogenud ja ei tea isegi seda, mis hotell on. Edasi rääkis ta

lennureisidest, bussidest, erinevatest transpordivahenditest puhkuse ajal jne, unustades esialgse küsimuse. Sellise kõnestiiliga võivad käsikäes käia pseudopsühholoogiline sõnavara või pseudo-insait, kuid need ei vii lapse sügavama mõistmiseni ja on seetõttu eksitavad. Näiteks rääkis ema oma 7a. lapse lahusolekuraskustest ja libises kiiresti lapse ärevuse omistamisele ema rasedusaegsetele emotsionaalsetele probleemidele.

Mõned ÜK 1 emad hülgevad vananenud pildi lapsest ja võtavad kasutusele täiesti uue nägemuse. Nad ei püüagi uusi teadmisi tuttavasse skeemi integreerida.

Teised ÜK 1 emad on teadlikud oma lapsest ja tema käitumisest laboris, kuid nad “klopivad uue teabe vahtu”. Püüdes selgitada lapse käitumist ajendavaid motive, kerkib tohutult võimalusi, mis kõik on ema arvates samaväärsed.

Mõnedel emadel on raske vestlusvoos püsida mingi korduva teema tõttu. Näiteks võib ema olla nii mures oma lapse üksijätmise pärast, et ei suuda intervjuu küsimustele kontsentreeruda. Mõned emad paluvad intervjuu ajal vaheaega, veendumaks, et lapsega on kõik korras. Nad on neist teemadest nii üle ujutatud, et ei suuda küsimustele vastata neile teemadele viitamata. Näiteks ema, kes oli väga rahulolematu oma suhtega abikaasaga, tõstatas selle teema korduvalt, teine ema, kes muretses lapse introvertsuse pärast, tõstatas selle teema korduvalt paljudele küsimustele vastates. See viib piiratud transkriptsioonini, milles on lapsest vaid kitsas nägemus.

ÜK 2/Os 2: Ühekülgsed ja moonutatavad emad (*one-sided – distorted*)

Need emad püüavad luua ideaalset portreed oma lapsest ja suhtest lapsega. Last kirjeldatakse veatuna, vähimategi puudusteta. Näib nagu poleks emal ligipääsu probleemidele või kitsaskohtadele. Niisiis on tekkiv lapse kujutis moonutatud ja tasakaalustamata. Ema kirjeldab positiivset käitumist ja tervet suhet, kuid ei suuda oma kirjeldusi videolõigust saadud näidetega kinnitada. Võib juhtuda, et igapäevaelust toodud näide ei iseloomusta tegelikult omadust, mida ta illustreerima peaks või on sellega koguni vastuolus. Niisiis on ema jutt vastuoluline.

Ema püüab esitada ideaalset pilti, näib nagu kardaks ta öelda lapse kohta midagi halba, mis võiks kahjustada pilti ema armastusest ja pühendumisest lapsele. Sellised emad ei võta hästi vastu uut teavet, mida saaks vaatlusel nähtust ammutada. Näib, et nad suunavad suure osa oma püüdlustest ilukõnesse lähedusest ja suurepärasest suhtest

lapsega, selmet aktiivselt kuulata ja mõelda käitumisviisidele ja teemadele, mis vaadeldud videolõikudes esile kerkisid.

Neil emadel on raskusi arutelu käigus lapsele keskendumisega – jutt kipub sujuvalt neile endile libisema.

ÜK 3/Os 3: Ühekülgsed ja frustrerivad emad (*one-sided mothers– frustrating*)

Sellised emad võivad ilmutada rohkesti taiplikkust lapse motiivide suhtes, kuid selle taiplikkusega ei käi käsikäes empaatiat ega aktsepteerimist. Samuti võivad need emad ilmutada lapse mõningast aktsepteerimist, kuid see näib olevat “tühi”, kuna puudub ehe püüe mõista lapse käitumist ajendavaid motiive. Mõned Ük 3 emad võivad kõla poolest sarnaneda TM emadega, kuna nad tunnevad last, ilmutavad mõningast tundlikkust lapse sisemaailma suhtes ja tunnistavad lapse ainulaadsust.

Samas, probleemi või raskusi kirjeldades tuleb nende mõistvuse lävele midagi ette – vajaka jääb viimasest ühenduslülist kirjeldatud probleemi ja lapse motiivide vahel. Jääb mulje, et ema küll tajub lapse sisemist kogemust eripärasel olukorras, kuid selmet olla lapsega ja lapse jaoks, jääb ema pidama.

Neil juhtudel ilmutab ema *taiplikkust ilma kaastundeta*. Kui laps tegeleb raske ülesandega, ei ela need emad lapse raskustele kaasa, vaid võtavad teise poole. Mõned Ük 3 emad annavad detailseid kirjeldusi käitumuslikul tasandil. Need võivad olla päris üksikasjalikud, kuid need ei kirjelda lapse käitumise motiive. Seetõttu pole portree lapsest tulvil hoolivust lapse sisemaailma suhtes, vaid pigem üldine jutt, mida iseloomustab aktsepteerimine ilma tegeliku lapsest aru saamiseta.

Ük 3 emade keskne omadus on *pseudomõistvus*. Teisisõnu, ema suudab küll märgata tähenduslikku käitumist, kuid tema võimetus lapse sisemist kogemust mõista, võib lapsele olla väga frustreriv, kuna lapse kavatsusi mõistetakse vaid osaliselt. Need emad ei tõuka last eemale ega eira tera. Näiliselt last mõistetakse, kuid sellel mõistvusel puudub sügavus.

ÜK 4/Os 4: Ühekülgsed ja vaenulikud emad (*one-sided – hostile*)

Need emad väljendavad valdava osa vältel intervjuust lapse suhtes teravat vaenulikkust. Vaenulikud emad ei väljenda mõistvust ja ei püüagi lapse siseilma mõista.

Läbivaks jooneks on ühekülgsed representatsioonid lapsest, mis keskendub peamiselt negatiivsetele aspektidele lapse isiksuses ja käitumises. Ka positiivsele või mitmetimõistetavale käitumisele omistatakse negatiivne tähendus, mida arutatakse põhjalikult. Viited lapse kenale käitumisele jäävad piiratuks ja viimistlematuks, samas kui negatiivset käitumist saadab põhjalik arutelu, mis on tulvil viimistletud kirjeldustest. Näide: “Siin teeb ta küll ilusti kaasa, aga tegelikult ta ei ole selline. Kui ülesanne oleks natukenegi raskem olnud, siis ta oleks alla andnud ja huvi kaotanud – selline ta lihtsalt on – kui oleks vaja pingutada, siis laseb jalga”. Antud näites kirjeldas ema positiivset käitumist, kuid andis sellele ikkagi negatiivse pöörde.

Ema strateegia järjepidevus seisneb selle vaenulikkuses ja negatiivsuses. Tihti näib transkriptsiooni lugedes, et ema on lapses pettunud, soovib, et ta oleks teistsugune, kuni sinnamaani välja, et transkriptsioonist ei leia mingeid tõendeid lapsesse kiindumise kohta.

ÜK 5/Os 5: Ühekülgsed ja didaktilised emad (*one-sided – didactic*)

Need emad vastavad ühekülgsuse kriteeriumidele raskuste tõttu lapsele fookusseerumisel, samuti vähese avatuse, napivõitu hoolivuse ja vähese keerukuse tõttu. Enim iseloomustab neid rõhk ja näiliselt lõputu hõivatus didaktilistest teemadest (keskendumine, saavutused, akadeemilised võimed). Seda tüüpi emadele teevad didaktilised teemad nii palju muret, et peaaegu igat lapse käitumisakti hinnatakse läbi didaktilise prisma. Emad panevad tihti rõhku vanemate rollile lapse saavutustes ja kirjeldavad põhjalikult oma püüdeid lapse akadeemilisele edule kaasa aidata. Fookus nihkub ema vaadetele hariduse vallas, ema ideoloogiale, panusele lapsesse jne. Lapsele viidatakse peamiselt lähtuvalt sellest, kas ta vastab või ei vasta ema püüdlustele. Tavaliselt kirjeldab ema oma suuri investeeringuid emarolli, rääkides loetud kirjandusest ja paljude inimeste “intervjueerimisest” – kõike seda tehakse olemaks hea ema. Need emad tunnevad, et nad teavad laste arengust palju, seetõttu näivad nad nautivat intervjueerijale oma haridusfilosoofiast “loengu pidamist”.

Emotsionaalse osaduseta (*Disengaged*)

Neid emasid iseloomustab emotsionaalse kaasahaaratuse puudumine suurema osa ajal intervjuust. Nad vaatavad lõiku, kuulavad küsimusi ja võivad murelt vastata: “Ma ei tea” või anda väga lühikesi vastuseid nagu “ta keskendus mängule, nii et ma ei küsinud talt, mida ta tundis”. “Mida ta tundis? Ma ei tea. Ma ei tea, mida sellise ülesande ajal tundma peaks.” Ema võib vaadata lõiku ja öelda: “”Jah, see on Juku puhul tavaline”. Mingit edasiarengust lihtsalt ei tule. Selle tulemusena ei kujune uurija peas pilti lapsest. Neil emadel on raske enda või oma lapse tunnete üle arutada ja nad viitavad ainult käitumuslikele aspektidele. Käitumuslikul tasandil suudavad nad lapse suhtes mõningast soojust ja toetust väljendada ja kinnitavad seda ka arvukate näidetega. Näiteks võib ema oma last kirjeldada kui “edukat probleemilahendajat”, Kirjeldusele lisab ta sobiva näite sellest, kuidas laps leiab üles küpsised, mida ema tema eest peitnud on. Ülejäänud näited on puhtalt kirjeldavad. Näiteks võib ta lapse iseloomuomadusena mainida “kärarikkust” ja ilmetada seda väitega, et “Juku ütleb tihti ahhhh”.

Mõned emad omistavad emotsionaalse osadusetuse ja vähese emotsionaalse väljendusrikkuse lapsele. Erinevalt Ük emadest ei väljenda need emad selle omaduse tõttu viha või frustratsiooni.

- ❖ Raskused tunnete kirjeldamisel
- ❖ Jutt on väga napisõnaline
- ❖ Kinnisus
- ❖ Pealiskaudsus

E-ta 1/De 1: Pealiskaudne ja fokuseeritud (*Shallow and focused*)

Neid emasid iseloomustab haakumatus lapsega ja muretu hoiak oma teadmatuse suhtes lapse mõtlemisest. Transkriptsioon on väga sõnaaher ja lapsekeskne, sisaldamata mõttearendusi või ideid lapse käitumise või ka iseenda mõtete ja tunnete lahtimõtestamiseks. Tavaliselt väidavad E-ta 1 emad, et laps on “tore” ja nende peresuhted on “head ja soojad”, aga positiivne kirjeldus ei leia kinnitust. Teisalt, kui last kirjeldatakse probleemseks, võib ema ka siin esitada kirjelduse tuimalt, püüdmata teemasse süveneda.

Mõnede E-ta 1 emade puhul jääb mulje, et nad suhtuvad intervjuusse kui hädaohtu. Korduvad küsimused, mis nõuavad neilt oma lapse käitumise süvitsiminevat analüüsi, tunduvad neis võõristust tekitavat. Esialgu võivad nad end intervjuu ajal ebamugavalt tunda, aga hiljem ka vihastada. Viha võidakse väljendada intervjuerija, küsimuste või uuringuteema suhtes üldisemalt.

E-ta 2/De 2: Pealiskaudne ja ebaselge (*Vague*)

Seda allklassifikatsiooni iseloomustab ligipääsmatus tunnetele ja ebaselge kõne, mis ei paku lugejale selget arusaama ema kirjeldustest. Erinevalt E-ta 1 emadest, on need emad intervjuerijaga koostööaltimad. Küsimused ja uurimisteema ei vihasta neid, kuigi on ilmne, et teema on neile võõras ja nad ei suuda vastata intervjuu nõuetele – nimelt näha asju lapse silme läbi. Need emad räägivad ebaselgelt ja lugeja tunneb, et küsimusele vastates minnakse teemast kõrvale.

E-ta 3/De 3: Saavutustele orienteeritud (*Achievement oriented*)

Nagu kõik E-ta alaliikiide emadel, on ka E-ta 3 emade kõne pealiskaudne ja ebaselge, aga neid eristab teistest lapse intellektuaalsetele saavutustele ja kognitiivsetele võimetele keskendumine. Ema ei haaku lapse sisemaailmaga ja see ka ei huvita teda. Enamik vastustest on napid, kuigi ema ei keeldu vastamast ega ärritu küsimuste peale. Tema vastused tegelevad lapse kasvatamise didaktiliste aspektide ja lapse saavutustega. Kõike seda tehakse ilma TM 3 emade huvi ja heatahtlikkuseta ja ka ilma negatiivsete tunneteta, mis iseloomustavad Ük 5 emasid.

Eü/Mx: Ebaühtlane, erinevate kõnestiilide kasutamine (*Using several styles of speech*)

Neid emasid iseloomustab ühtse ja sidusa kõnestrateegia puudumine. Teised emad, ka ühekülgsed ja emotsionaalse osaduseta emad, loovad lapsest ja oma suhtest lapsega integreeritud ja ühtse pildi, kuid Eü emadel see ei õnnestu. See klassifikatsioon on küllaltki harv ja seda võiks kasutada ainult juhul, kui transkriptsioon ei vasta ühelegi teisele klassifikatsioonile. Kui ema klassifitseeritakse Eü-ks, peab kodeerija kodeerima ka

alaliigid, mis ema kõnet iseloomustavad (Näiteks Eü/TM1/Ük4) (Koren-Karie, Oppenheim, 2004).

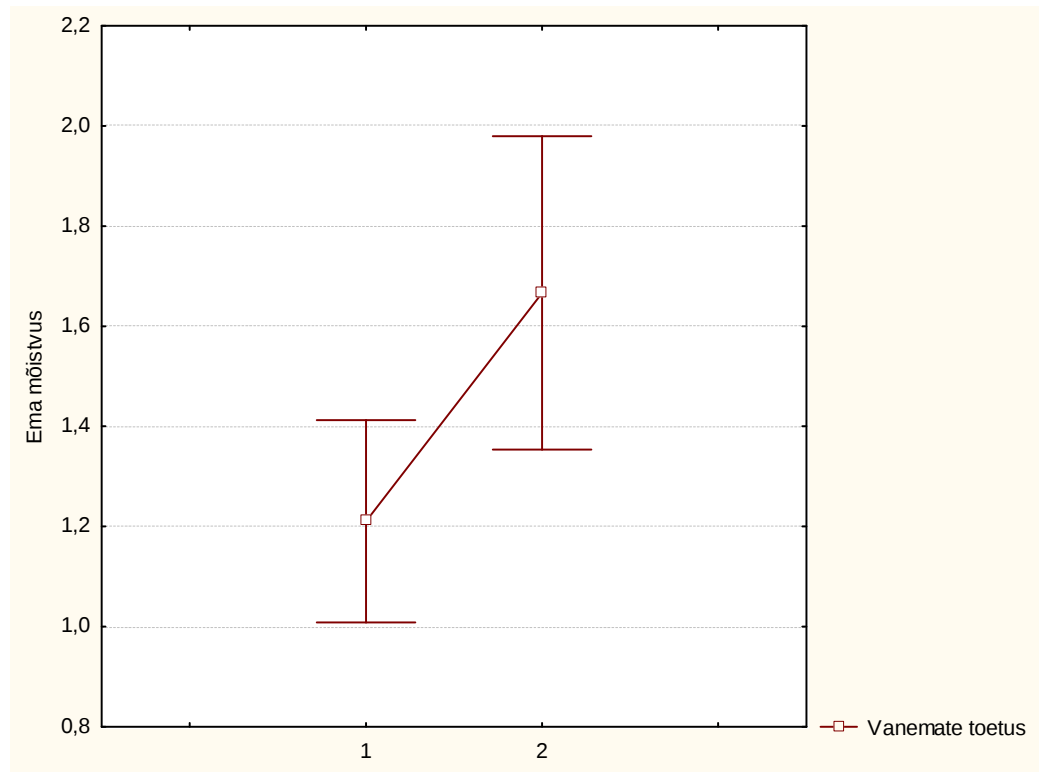
TULEMUSED

Kvantitatiivse analüüsi tulemused

Emadest 61.3% klassifitseeriti mõistvuse intervjuude (Oppenheim, Koren-Karie, 2002) kodeerimisel täielikult mõistvateks, 22.6% emadest klassifitseeriti intervjuu andmete põhjal ühelkõrgselt tõlgendavateks ja 16.1% klassifitseeriti emotsionaalse osaduseta lapsevanemateks. Ebaühtlast mõistvuse stiili antud grupi emadel ei kodeeritud. Analüüsitud andmete põhjal olid seega 61.3% emadest täielikult mõistvad ja 38.7% emadest pealiskaudselt mõistvad.

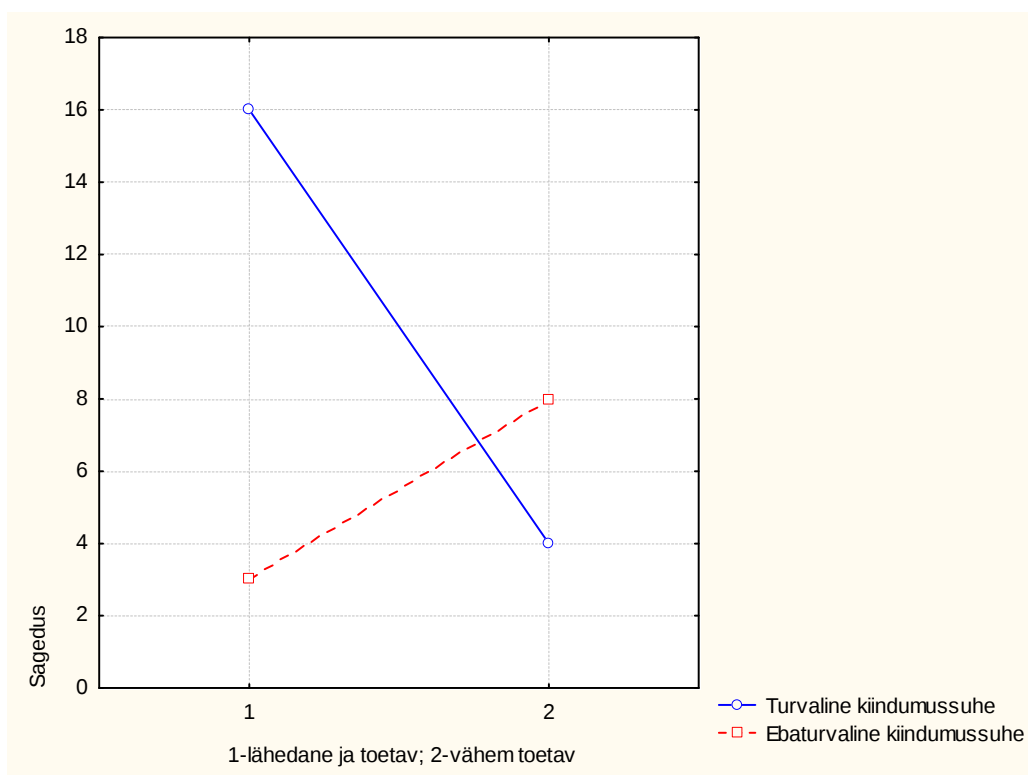
Lapse käitumise põhjal struktureeritud vaatlusel ehk Mängulises olukorras hinnati laste kiindumussuhte stiile. Kodeerimiseks kasutati vaatluse 30-35minutilist monteerimata videosalvestust. 64.5% lastest klassifitseerus turvaliselt seotuks, 19.4% puhul lastest avaldus turvatundeta-ambivalentne seotusmuster ja 16.1% puhul lastest osutus kodeeringu tulemuseks turvatundeta-vältiva seotusmuster klassifikatsioon. Kaootilist kiindumussuhte mustrit uuritud grupi lastel ei esinenud. Niisiis avaldus 64.5% uuritud lastest turvalise seotuse muster ja 35.5% lastest ebaturvalise seotuse muster. Tulemused on ligikaudu võrreldavad Võõra situatsiooni katse klassifikatsioonidega Ameerika Ühendriikide üldpopulatsioonis, kus turvalise kiindumussuhtega lapsi on 65%, turvatundeta-ambivalentseid lapsi on 14% ja turvatundeta-vältivaid lapsi on 21% (Schaffer, 2001). Ema mõistvuse klassifikatsioonid on ligikaudu samas suurusjärgus Iisraeli keskklassi perede tervete ajaliste laste emadega (Koren-Karie, Oppenheim, 2002). Kahe kodeerija hindajatevaheline reliaablus laste kiindumussuhte stiilide hindamisel oli kõrge, ulatudes pärast piiripealsete juhtumite üle argumenteerimist 90%-ni.

Kodeeringute tulemusi, sotsiaal-demograafilisi andmeid ja laste tervisenäitajaid analüüsiti väikese valimi tõttu mitteparametriliste dispersioonanalüüsi Kruskal-Wallise ANOVA, jaotuste vaheliste seoste otsimise teel risttabelitest ja χ^2 testi abil.

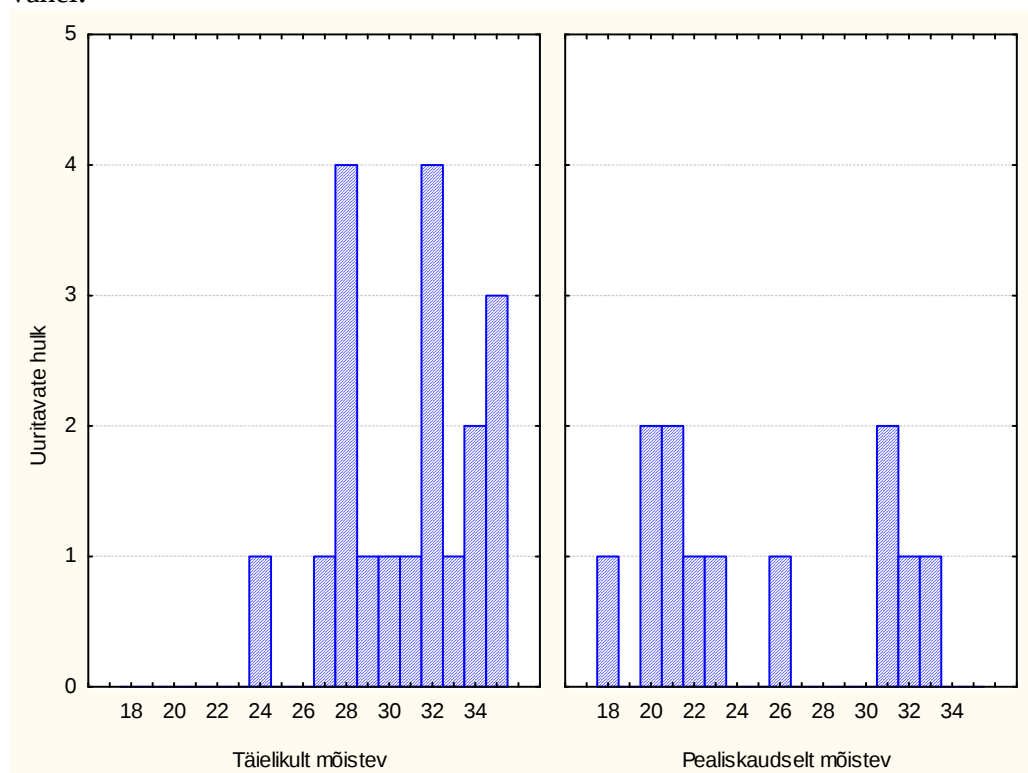

Joonis 1. Täielikult ja pealiskaudselt mõistvate emade keskmine suhe oma vanematega. Märkus: 1- toetavad ja lähedased vanemad, 2-vähemtoetavad vanemad (lähedane, kuid pingestatud suhe; kauge, kuid hea suhe; kauge ja ükskõikne suhe; vanemad on surnud). N=31.

Täieliku mõistvusega emadel oli sagedamini toetav ja lähedane suhe enda vanematega - Kruskal-Wallise ANOVA testi järgi $H(1, N=31) = 6.24, p < 0.01$. Lapsed, kelle emadel oli toetav ja lähedane suhe oma vanematega, olid sagedamini emasse turvaliselt kiindunud - $H(1, N=31) = 8.05, p < 0.005$. Oma vanematega hästi läbi saanute seas on täielikku mõistvuse esinemissagedus kaheksa korda kõrgem kui halvasti läbi saanute seas. Seega leidis kinnitust hüpotees, et ema mõistvus seostub ema suhte kvaliteediga tema enda vanematega.

Joonis 2. Interaktsioon lapse kiindumussuhte turvalisuse ja ema vanemate poolse toetuse vahel.

Joonis 3. Täielikult ja pealiskaudselt mõistvate emade vanuseline jaotus. N=31.

Täielikult mõistvate emade keskmine vanus $M=30.89$, $SD=3.16$. Pealiskaudselt mõistvate emade keskmine vanus $M=24.83$, $SD=5.17$.

Tendentsina ennustas emade täielikku mõistvust ka ema kõrgharidus: Kruskal Wallise ANOVA testi $H(1, 31)=3.10$, $p<0.01$. Kõrgharidusega emadel avaldus trendina võime asju lapse seisukohast näha sagedamini kui madalama haridustasemega emadel - 35.48% täielikult mõistvatest emadest olid kõrgharidusega, pealiskaudselt mõistvate emade seas oli kõrgharidusega naisi 9.68%.

Täieliku mõistvuse stiiliga emade osakaal madala riskiga enneaegsete vastsündinute puhul on suurem kui kõrge riskiga enneaegsete vastsündinute emadel ei leidnud kinnitust. Uuritud valimis oli täieliku mõistvusega emade osakaal suurem kõrge riskiga laste puhul. Madala riskiga laste puhul oli emade mõistvuse variatiivsus suurem.

Tabel 2. Turvalise ja ebaturvalise kiindumussuhte stiili esinemissagedus kõrge ja madala riskiga enneaegsetel lastel

<i>Kiindumussuhte stiil</i>	<i>Lapse terviserisk</i>		<i>Kokku %</i>
	<i>Kõrge risk %</i>	<i>Madal risk %</i>	
Turvaline	45.16%	19.35%	64.52%
Ebaturvaline	19.35%	16.13%	35.48%
Kokku	64.52%	35.48%	100%

Hüpoteesid ema mõistvuse stiilide ja lapse kiindumussuhte stiilide omavaheliste seoste kohta leidsid kinnitust.

Tabel 3. Turvalise ja ebaturvalise kiindumussuhte stiili esinemissagedus last täielikult ja pealiskaudselt mõistvatel emadel

<i>Kiindumussuhte stiil</i>	<i>Täielik %</i>	<i>Mõistvuse stiil</i>	
		<i>Pealiskaudne %</i>	<i>Kokku %</i>
Turvaline	58.06%	6.45%	64.52%
Ebaturvaline	3.23%	32.26%	35.48%
Kokku	61.29%	38.71%	100%

Kvalitatiivse analüüsi tulemused

Täielikult mõistvad emad

Täielikult mõistvateks emadeks kodeeriti intervjuude põhjal 18 ema. Neid emasid peamiselt iseloomustavaks karakteristikuks on võime näha asju lapse seisukohalt ja kirjeldada last mitmekülgse isiksusena. Emade mõistvust hinnati kümne skaala põhjal (lapse kirjelduse keerukus, lapsele fookuseeritus, mõistvus lapse motiivide suhtes, hoolivus ja soojus, vaenulikkus, murelikkus, autonoomia, avatus ja paindlikkus, üksikasjalikkus ja sidusus) 9-pallisüsteemis.

TM1: Täielikult mõistev 1: emotsionaalselt väljendusrikas

TM1a

Antud klassifikatsiooni alla kodeeriti kolm ema. Need emad naudidvad oma lapsest rääkimist, on objektiivsed, kuid fookuseeruvad positiivsele. Olgu siinkohal ära toodud stiilinäide sellise klassifikatsiooni ema intervjuu transkriptsioonist (KI=20_E_vgnstn_14.03.07_25k) pärast laulumängu episoodi vaatamist:

[IN]: Pärast seda kui me nüüd vaatasime seda laulumängulõiku, mis sa arvad, mis R.-l seal peast läbi käis, kuidas ta võis ennast tunda ja mida ta võis mõelda?

[EM]: Tema jaoks oli nagu – liiga palju tuli uut peale juba, et tal oli... see vana tegevus oli tema jaoks veel põnev, ta ei saanud (aru) – "Mis asja? Mul on traktor alles, ärge nüüd siin möllake, ma pole veel lõpetand!", et tal oli nagu see, et noh, ma arvan nagu püsivust jätkub kauemaks, nagu ühe asja jaoks kindlasti, aga noh, samas oli nagu põnev – kodus ta nagu muusika kohe paneb tantsima ja tatsama, et selle jaoks oli jälle minu jaoks üllatus, et see nii palju teda hetkel ei võlunud, muidu on nagu – käivitub hetkega, aga ju siis olid need mänguasjad, tollel hetkel olid ikka liiga palju põnevad, et kui ta oleks nagu tund aega võibolla saanud traktorist väänata hääli välja ja, või noh, tund aega oleks palju, võibolla pool tundi järjest, siis oleks see järgmine tegevus tulnud – oleks põnev olnud, et noh, minu jaoks oli see selles suhtes positiivne üllatus, et ta traktori juurde naases, et ta tegelikult – noh, ma olen kodus ka vaadanud, et sellist püsivust mingi asja toimetamiseks on, et ta ei ole päris selline, noh – viitsib nagu mässata natuke aega ikka järjest ühe asjaga.

[IN]: Väga hea.

[EM]: Ma loodan, ka et see on nagu pigem positiivne.

TM1b

Sellisele klassifikatsioonile vastas üks ema kelle näide on tõlgitud venekeelse intervjuu transkriptsiooni põhjal.

(KI=, E_trpkv2_13.03.07_18k), kes rääkis oma lapsest tundeliselt ja kindlalt, kuid pisut ühemõõtemeliselt. Samas jäi ta lapsekeskseks, aktsepteerivaks ja avatuks, puudus vaenulikkus ja negativism. Stiilinäitena on toodud osa ema vastusest küsimustele lapse iseloomuomaduste kohta:

[IN]: Mis teile näitab, et ta on lahke?

[EM]: No seda näitab jälle...vanemate tüdrukutega. Vanemad tüdrukud võivad endale seda lubada, et võtavad teiselt midagi ära. Kui nad omavahel nii teevad, siis nad lähevad kaklema, aga V. pole selline. Temalt...ainult küsi ja ta annab, tülitse pole vaja. Kui V.-le küpsisepakk anda, siis ta käib ja kostitab kõiki. Aga kui võrrelda A.-ga, siis see pontsu käib ja maiustab üksinda. Niisiis. V. on väga lahke.

[IN]: Aga mis teile näitab, et ta teistele kaasa tunneb?

[EM]: Kui D.-l mänguasi maha kukub, siis ta tõstab selle koos vanema õega üles. V. läheb kohe kallistama, silitab peab ja püüab asja üles tõsta. Ta tunneb pidevalt kõigile kaasa, kõigile.

[IN]: Aga mis teile kinnitab, et ta on lihtsalt suurepärane laps?

[EM]: Oh vahel istun õhtul, lihtsalt kurb on – nagu vaataks televiisorit ja ei vaataks ka – oma mõtetes. V. kuidagi tunnetab seda, tuleb poeb minu juurde ja kallistab tasa-tasa – nagu tunneks, et emal on kurb.

TM 2: Täielikult mõistev 2– ratsionaalne ja saavutustele orienteeritud

TM 2 klassifikatsioon oli uuritud emade puhul suhteliselt sage, esinedes seitse korda. Need emad panid küll palju rõhku lapse sooritusele ja kognitiivsete arengu avaldustele vaatlussituatsioonis (keskendumine, sõnavara, oskuste demonstreerimine vms), kuid oli selge, et ema soojus ja hoolivus ei olene lapse sooritusest (Koren-Karie, Oppenheim, 2004). Stiilinäitena olgu siinkohal ära toodud alljärgnev lõik, kus ema analüüsib, miks tema laps laulumängu lõigu ajal kohe kaasa tantsima ei hakanud (KI=13_E_srvt_29.03.07_22k):

[EM]: Jah, ja siis ta nagu häbeneb.

[IN]: Ahah, väga armas. Kas selline käitumine, nagu me siin lõigus on S.-M.-le ka üldiselt iseloomulik?

[EM]: Nii pikalt nagu ei ole, et nagu et muusikaga üldse niimoodi nii kaua võttis aega see. Võibolla siin olid kahed asjad, et võibolla oleks ta rohkem läind muusikaga kaasa kui neid mänguasju samas olnud laua peal, vat siin läks niimoodi hästi otse, eks ju... Aga midagi ta ikkagi häbenes siin jah – võibolla ka see, et plaat tuleb kogu aeg teatud lauludest, siin oli nagu keskelt, eks ole, laulud – võibolla see ka läheb lapsele, sest nad on ju – vaata kui nad õpivad ka eks ju – kõik asjad on kogu aeg uuesti ja uuesti, siin oli natuke segaduses.

[IN]: Teistmoodi?

[EM]: Jah, siin oli teistmoodi.

TM3: Täielikult mõistev 3 – asume asja juurde

TM 3 klassifikatsioon oli intervjueritud emade puhul üsna levinud, sobides seitsmele emale. Selle alagrupi emade jutt on üsna lühike ja konkreetne, samas loovad nad lapsest ja oma suhtest lapsega objektiivse ja tasakaalustatud portree (Koren-Karie, Oppenheim, 2004), KI = 7_E_mhkl_31.01.07_22k:

[IN]: Väga hea. Nii, aga mis Te arvate, mis teie omavahelist suhet *G-ga* kõige rohkem iseloomustab?

[EM]: Ma ei tea, me oleme nagu sukk ja saabas, selles mõttes et [*ihhihiii*]...

Et, ei saa tema ilma minuta ja mina ilma temata. Ma ei oskagi öelda.

[IN]: Aga see on ju väga ilusti öeldud. Aga mida Te ootate tulevikult oma suhtes *G-ga*?

[EM]: Et me jääks samamoodi suhtlema nagu praegu, et, siis muidugi nagu teisel tasandil, aga, et nagu avatud ja... Südamest südamesse nagu võiks küll jääda suhtlema.

TM 4: Täielikult mõistev 4 – peegeldav

TM 4 klassifikatsioon esines uuritutest ühe ema puhul. Näide on tõlgitud venekeelse intervjuu transkriptsioonist. KI=E_sprnv_09.04.07_18k:

[IN]: Selge. Nüüd ma tahaksin teada, kuidas te ennast tundsite, kui seda lõiku vaatasite? Kas oli midagi, mis tegi murelikuks, rõõmustas või ehk üllataski?

[EM]: Noh ma ilmselt mõtlesin, et ma...ei tea. Tervikuna pole viga, aga mulle tundus, et ma püüan oma.. Noh nagu püüan, et ta teeks seda, mida minul vaja.

[IN]: Ahah.

[EM]: Mul jäi praegu mulje, et oleks pidanud talle rohkem vabad käed jätma.

Need emad suudavad hästi peegeldada ja objektiivselt vaadelda ka oma käitumist ning samas sügavuti mõista lapse käitumise alusmotive. Nad on avatud ja paindliku mõtlemisega ning suudavad vaadeldust õppust võtta (Koren-Karie, Oppenheim, 2004).

Ühekülgsest tõlgendavad emad

Ühekülgsest tõlgendavaid emasid oli uuritud valimis seitse.

Ük1: Ühekülgsest tõlgendav - laialivalgus

Nende emade intervjuusid iseloomustavad ohtrad assotsiatsioonid ja kõrvalepõiked näiteks murelikuks tegevatele aspektidele. Sellise kõnestiiliga võivad kaasas käia pseudopsühholoogiline sõnavara või pseudoinsait, kuid need ei vii lapse sügavama mõistmiseni ja on seetõttu eksitavad (Koren-Karie, Oppenheim, 2004). Näide on tõlgitud venekeelse intervjuu transkriptsioonist. KI= E_smkv_25.01.07_16k:

[IN]: Millised on teie ootused oma suhete arengule S.-ga järgmise aasta jooksul?

[EM]: (Paus.) Kuidas need võiks areneda...Loodan, et meie suhted hakkavad arenema, hakkavad üldse arenema. Et teineteisemõistmist ja lähedust tuleb juurde. Kui laps sulle midagi öelda ei saa, siis on temaga väga raske. Tõeline mõistatus. Võid ainult kuidagimoodi oletada, mida ta tahab või millest mõtleb, kui teda näed ja tema juures oled. See on väga raske. Loodan, et me saame lähedasemaks ja hakkame teineteist paremini mõistma. Ilmselt mul on sellised ootused, et meil tekib natuke rohkem, no kuidas seda öelda, isegi mitte omavahelist sidet, aga et emotsionaalne lähedus lapsega suureneb. Ootused ja soov on olemas, aga tema poolt veel erilist huvi märgata pole. Jääb loota, et kui ta vanemaks saab, siis ehk hakkab tähelepanuavaldustele emotsionaalselt vastama.

[IN]: Te tahaksite praegu, et oleks rohkem sellist emotsionaalset lähedust?

[EM]: Jah.

Ük 2: Ühekülgsest tõlgendav ja moonutatav

Need emad püüavad luua ideaalset portreed oma lapsest ja suhtest lapsega. Last kirjeldatakse veatuna, vähimategi puudusteta (Koren-Karie, Oppenheim, 2004), KI=17_E_ltk_tslr_27.03.07_15k:

[EM]: Vat ei tea, elukaaslasega oleme nüüd arutanud, mõelnud, juurelnud selle üle ja me leidsime, et ta on lihtsalt nii rahul oma eluga, et tal ei ole mitte midagi tahta, midagi enamat – tal on kõik olemas, mis ühel väikesel lapsel olemas peab olema. Ma ei oska nagu midagi muud rohkem selle kohta öelda, ta on lihtsalt rahul. No jah, loomulikult ta nutab siis kui ta ennast ära lööb või kui ta oli mingi poolteist kuud tagasi, tal oli palavik – no tegelikult tal oli nelikümmend palavik, ta

ikkagi naeratas, et see oligi nagu asi, millest me jälle nagu aru ei saanud, et ta – mis mõttes nagu – kui laps on haige, siis ta vingub ja nutab... Ei, tema naeris.

Ük 3: Ühekülgsest tõlgendav ja frustreeriv

Sellised emad võivad väga värvikalt kirjeldada lapse käitumist, kuid vajaka jääb ühenduslülis kirjeldatud probleemi ja lapse motiivide vahel. Ema võib ilmutada taiplikkust lapse motiivide suhtes ilma kaastundeta (Koren-Karie, Oppenheim, 2004).

KI=5_E_kch_26.01.07_25k:

[IN]: Väga hea. Aga kas te oskate tuua igapäevaelust mõne näite, kus A. väljendab seda, et ta on tugev ja nõudlik?

[EM]: No, üks asi see, mis ta tahab – ta lõpuni ennast nõuab ja, noh, aga no ma mõtlen, et ise nagu, et kõigist küll ei anna talle nagi, et "vsjo", et ta tahab, et seda ja kõik, et ikkagi seda püüan talle et aga ikkagi viimane otsus on kogu aeg temal, isegi kui mina ei anna, aga ta teeb sellise kõva hääle, karjub ja ikka ütleb "mama!" ja teeb veel jalaga, et "kas sa ei saa aru?", et noh, päris seda ta ei räägi mulle, aga kõik need tema miimika ja kõik need asjad ütlevad sellest, et ta siis õega on ta niimoodi ka väga... Noh, kui nad mängivad, samamoodi, ta ei karda ja mitte midagi, et... Ja tegelikult ta kellegi sellist... Ei kuula kedagi. Absoluutselt. Isegi isa on meil kõige rohkem selline, kes vaikib ja järsku ütleb midagi, siis ta võib ka niimoodi "PAPA!". Ja selline "... Net maltsee ... !" Täitsa niimoodi võib öelda, et sellega ta on tugev ja, selles mõttes väga tugev iseloom ja niukene nõudlik – see on kõige esimene, mis tal on. Aga jah...

ÜK 4: Ühekülgseid ja vaenulikke emad

Vaenulikud emad ei väljenda mõistvust ja ei püüagi lapse siseilma mõista. Ka positiivset käitumist võidakse interpreteerida negativistlikult (Koren-Karie, Oppenheim, 2004). KI=12_E_vn_krl_23.03.07_15k:

[IN]: Ahah, et see oli tema jaoks selline uus olukord?

[EM]: Mhmh, no kui me käime kuskil mängutubades või seal, no seal ei ole ka emmed kõik istuvad lähedal, et seal pannakse lapsed maha ja minnakse ise kuskile eemale natuke, et nad siis kõik mängivad omavahel. Et niipalju täiskasvanuid korraga ümber on – ainult Kadrioru park, mänguväljak, seal tõesti.

[IN]: Jaa, aga kuidas ta võis tunda ennast?

[EM]: Noh (?) päris rahulik, vähemalt ei virisend, ei jonnind – sellega ta näitab välja kui tal midagi ei meeldi.

[IN]: No jah, väga tore. Nii, aga kas selline käitumine nagu me siin lõigus nägime on K.-le ka üldiselt iseloomulik?

[EM]: Mis mõttes – et ta mängib, vä?

[IN]: Jah, et kas ta tavaliselt käitub ka samamoodi?

[EM]: Jaa. Meil on selleks suur auto, kuhu ta isegi peale ronib ja siis roolib ja sõidab – lükkab jalgadega edasi ja...

[IN]: Väga hea, aga kas see, mida me siin nägime, kas see ütleb midagi K.-i iseloomuomaduste kohta?

[EM]: Seal ta ei ütle vist, seal tundub ta hästi rahulik ja vaikne ja mängiv ja omaette laps – tegelt ei ole selline.

ÜK 5: Ühekülgsed ja didaktilised emad

Sellise klassifikatsiooniga emasid antud valimis ei esinenud.

Emotsionaalse osaduseta emad

Neid emasid iseloomustab emotsionaalse kaasahaaratuse puudumine valdava aja intervjuust ja pealiskaudsus lapse motiivide analüüsimisel. Nendel emadel on raske enda või oma lapse tunnete üle arutada, niisiis viitavad ainult käitumuslikele aspektidele (Koren-Karie, Oppenheim, 2004). Uuritud valimis (n=31) oli neli sellist ema.

E-ta 1: Pealiskaudne ja fokusseeritud

Sellise klassifikatsiooniga oli uuritavate seas üks ema. Tavaliselt räägivad E-ta 1 emad, et nende lapsed on “toredad” ja peresuhted on “väga head”, kuid nad ei suuda oma väiteid näidetega kinnitada (Koren-Karie, Oppenheim, 2004).

KI=18_E_sml_27.03.07_15k:

[IN]: Nii, pärast nüüd selle esimese lõigu vaatamist – mis te arvate, mis H.-l siin peast läbi käis, kuidas ta võis ennast tunda ja mida ta või mõelda selle lõigu ajal?

[EM]: Hmm, ma ei tea, ...???... tundis hästi, vist tundub – nagu ikka.

[IN]: Mhmh, mis ta mõelda võis?

[EM]: Ma ei tea.

[IN]: Okei, aga kus te siin lõigus nägite, et ta ennast hästi tundis?

[EM]: Siis kui ta nende autodega sõitis.

[IN]: Mhmh, väga hea, aga kas te oskate tuua näidet igapäevaelust, kus ta käitub sarnaselt nagu siin?

[EM]: Mis mõttes nagu?

[IN]: Noh, et kas ta samamoodi tunneb ennast hästi ja mängib?

[EM]: No kodus täpselt samamoodi, et...

[IN]: Väga hea. Kas selline käitumine nagu me siin lõigus nägime on H.-le ka üldiselt iseloomulik?

[EM]: Jah.

[IN]: Kas see ütleb midagi tema iseloomuomaduste kohta?

[EM]: Ega vist ei ütle.

[IN]: Ei ütle midagi? Mhmh. Nii, aga mis siin on sellist, mis tema puhul on selline tavaline? Et mis talle iseloomulik on?

[EM]: Ma ei tea.

[IN]: Ei tea?

[EM]: Ei oska öelda.

E-ta 2: Pealiskaudne ja ebaselge

Kolm uuritud valimi E-ta klassifikatsiooni emadest liigitusid E-ta 2 alaklassifikatsiooni. Antud klassifikatsiooni iseloomustab ema ebaselge kõne ja võimetus mõista nii enda kui ka oma lapse tundeid. Nad ei ärritu küsimuste peale, kuid on selge, et teema on neile väga võõras ja nad lihtsalt ei suuda vastata intervjuu nõuetele ehk teisisõnu – püüda näha asju lapse seisukohalt (Koren-Karie, Oppenheim, 2004).

Alljärgnevalt on toodud näide, kus E-ta 2 klassifikatsiooniga ema püüdis lahti mõtestada lapse mõtteid ja tundeid ema-lapse koos mängimise episoodis. KI=9_E_rtsp_14.03.07_24k:

[IN]: Kas te nägite siin lõigus veel mingeid omadusi T.-l? Oligi põhiliselt see, et tahab korralik olla, kuulab sõna?

[EM]: Nojah, ...???... juba meelest läinud.

[IN]: Mis asi on meelest läinud?

[EM]: Psühholoogiatiunnid meelest läinud.

[IN]: Aa, ei no ega te ei pea rääkima seda, mida mina kuulda tahan, vaid seda mida te ise mõtlete...

[EM]: No seda jaa, ja no ikka mõtled, et...

[IN]: Praegu olete teie ekspert, te tunnete oma last kõige paremini ju.

[EM]: No küll, jah, aga kas ma oskan seda kõike välja tuua?

[IN]: No ikka. Hea küll, aga nüüd ma küsiks, et kuidas te ennast tundsite kui te vaatasite seda lõiku, et kas miski tegi murelikuks või üllatas või rõõmustas selles lõigus?

[EM]: Täheandab, ma ei tea kas ma äkki liiga palju tema eest nagu ära tegin või liiga palju äkki juhendasin, äkki, et võibolla ta oleks võibolla pidanud rohkem mõtlema või vabamalt mängima.

[IN]: Et on selline... Et see on see, mis nagu teeb murelikuks?

[EM]: Nojah, et kas mina õigesti käitusin...

[IN]: Okei. Aga kas miski üllatas ka?

[EM]: Ah?

[IN]: Kas miski üllatas teid?

[EM]: Üllatas? Noh, et, noh, kogu see protsess, et ta ikka tuli mu'ga kaasa, või et ma ise kuidagi nagu oskasin välja mõelda selle mängu – võibolla ei oska üldse mängida või niimoodi, et paistab, et noh, et ikka ju ma midagi ikka välja mõtlesin, et ta, laps läks ise ka kaasa, et ta ikka mängis edasi ja... Et noh, ta rahulik tundub ja, noh, omamoodi kindlustunne, et...

[IN]: Väga hea.

[EM]: Et ei hakand paanikat tegema või...

[IN]: Väga hea, kas miski veel rõõmustas ka selles lõigus?

[EM]: Võibolla see eelnev jutt juba haakub ka.

E-ta 3: Saavutustele orienteeritud

Sellise klassifikatsiooniga emasid antud valimis ei olnud. Neid emasid peaks iseloomustama pealiskaudne või ebaselge jutt ja lapse intellektuaalsetele saavutustele või kognitiivsetele võimetele keskendumine. Samas polevat sellise klassifikatsiooni emad kursis lapse sisemaailmaga ja ei tundvat selle vastu ka huvi.

Erinevaid kõnestiile kasutavad emad

Sellise klassifikatsiooniga emasid antud valimist ei tuvastatud. ST klassifikatsioon on väga harv ja seda peaks kasutama ainult juhul, kui transkriptsioon ei sobi ühegi teise klassifikatsiooni alla.

Käesoleva uuringu tulemused kinnitavad ema rolli olulisust turvatoe pakujana ka haiglakontekstis. Samuti kinnitavad antud uuringu tulemused riskivastsündinute emade psühhosotsiaalse nõustamise olulisust, hoolitsemaks läbi emade võime näha asju lapse

seisukohalt meie kõige väiksemate patsientide optimaalse sotsiaal-emotsionaalse arengu ja vaimse tervise eest.

ARUTELU

Käesoleva uuringu eesmärkideks oli hinnata sügava enneaegsuse mõju ema-lapse suhtele ja luua alus ühe mujal maailmas sageli kasutatava meetoodika rakendamiseks SA Tallinna Lastehaigla riskivastsündinute järelkontrollis.

Töö tulemused räägivad selle kasuks, et lapse kiindumussuhte turvalisus näib olevat seotud eelkõige sellega, kuivõrd ema püüab näha asju lapse seisukohalt. Samas oli mõnevõrra üllatav leida, et kõrge terviseriski korral ei olnud suuremat ebaturvalise kiindumussuhte kujunemise riski. Kas eesti emad pingutavad „raske lapse” puhul rohkem? See tulemus on vastuolus Põhja-Ameerikas ja Lääne-Euroopas läbi viidud uurimustega ja toob loodetavasti esile Eesti tervishoiukorralduse ja kultuurikonteksti soodsa mõju enneaegse lapse arengule – Eestis on erinevalt enamikust Põhja-Ameerika ja Lääne-Euroopa maadest normatiivne ema ööpäevaringne viibimine lastehaiglas, et oma enneaegsusest tingitud erivajadustega last paremini tundma õppida, talle turvatuge ja võimalusel ka rinnapiima pakkuda.

Välja tuleb ka vanavanemate oluline roll lapselapse turvalise kiindumussuhte kujunemisel – nende lähedane ja toetav suhe oma tütreaga seostub emal pigem täieliku kui pealiskaudse mõistvusega ja lapsel pigem turvalise kui ebaturvalise kiindumussuhte stiiliga.

Samas on murettekitav ebaturvalise kiindumussuhtega laste suur osakaal madala terviseriskiga enneaegsete laste seas. See tendents vajaks edasist jälgimist ja kui vaja, siis asjakohast sekkumist. Kirjeldatud seos võis olla juhuslik ja tingitud valimi väiksusest. Samas ei saa välistada, et nn. madala riskiga enneaegsete laste puhul tulevad enneaegsuse potentsiaalsed kahjulikud mõjud sotsiaal-emotsionaalsele arengule paremini esile, kuna nende emad saavad vähem tuge.

Kuudepikkune lapse hooldamine haiglas seab ema ülikõrge keskkondliku stressi tingimustesse ja tuleks rohkem mõelda kõiki haiglas last hooldavaid emasid hõlmavate stressijuhtimisprogrammide loomisele. Vähem tähtis pole ka emaga päevast päeva suhtlevate meditsiinitöötajate stressi ohjamine, kelle jaoks on lapsevanema süsteemne informeerimine ja kaasahaaramine ravimeeskonda tihtipeale keerukam ülesanne kui lapse ravimine.

Huvitav oli leida, et ema täielikku mõistvust ja seeläbi ka lapse turvalist kiindumussuhet ennustab trendina ema kõrgharidus ja kõrgem vanus, kuid mitte perekonnaseis. Põnev leid oli ka asjaolu, et kõigi kunstliku viljastamise teel sündinud laste emad osutasid täielikult mõistvateks. Niisiis võib oletada, et ema mõistvusele avaldab olulist mõju ema ja pere soov ja valmisolek lapse saamiseks.

Leitu julgustab jätkama ja kavandama individuaalselt lähenevaid sekkumisprogramme ja rõhutama kliiniliste lastepsühholoogide laialdasema kaasamise vajadust pediatrilistesse ravimeeskondadesse.

Nende laste vanematele, kelle käitumismuster oli ebaturvaline, pakuti võimalust ema-lapse kontakti teraapiaks kliinilise lastepsühholoog-psühhoterapeut Tiina Valvase juures. Kõigil asjast huvitatud emadel on võimalik saada individuaalset tagasisidet hindamistulemuste kohta.

Uuringu käigus saadi kinnitust, et kasutatud metoodika on piisavalt usaldusväärne ja selle kasutamine oleks põhjendatud ka laiemalt kui ainult riskivastsündinute populatsioonil. Tõenäoliselt oleks põhjendatud Mängulise olukorra katse (Tänavsuu, Hallik, 2006) laialdasem kasutamine väikelaste kiindumussuhte turvalisuse hindamiseks. Kuna ema mõistvuse ning lapse kiindumussuhte hindamise protseduur ja teraapia on väga tööjõu ja –ajamahukad ning seega kallid, võiks kliinilises praktikas emaga ambulatoorses töös põhjalikumalt edasi tegelda ainult juhtudel, kui struktureeritud vaatlusel on avaldunud ebaturvalise kiindumussuhte muster. Tööjõumahukuse vähendamiseks oleks soovitatav kasutusele võtta videoaparatuuriga varustatud spetsiaalne vaatlusruum. Kiindumussuhte stiili hindamine väikelapseas võimaldaks edaspidi longituudselt hinnata näiteks erinevate pediatriliste probleemide võimalikke seoseid ema-lapse suhtega ja soodustada lastehaigla visooni kohase perekeskse abi pakkumist.

TÄNUAVALDUSED

Soovin tänada oma entusiastlikke juhendajaid, prof. Tiia Tulvistet ja dr. Liis Toomet, akadeemilise vabaduse võimaldamise ja samas piisava toetuse pakkumise eest uurimuse läbiviimisel. Tänan emade mõistvuse hindamise metodoloogia autoreid – David Oppenheim'i ja Nina Koren-Korie'd - innustava koolituse ja supervisiooni eest uuringu kavandamisel, andmetöötlusel nõuga abiks olnud Liina Mai Toodingut, SA Tallinna Lastehaigla kõige väiksemaid patsiente ja nende vanemaid, kes uurimuses sagedasi haigestumisi trotsides osalesid ning häid kolleege - eriti kliiniline lastepsühholoog-psühhoterapeut Tiina Valvast ja sotsiaaltöötaja Aita Lukast, kellele see uurimus poleks valminud. Tänan väga toredaid lastearstidest kolleege, kes oma patsientide terviseriske hindasid.

Tänan SA Tallinna Lastehaigla teadus- ja koolitusjuhti, dr. Mari Laant ja vastsündinute ja imikute osakonna juhatajat, dr. Ervin Saiki ning psühhiaatrilise teenistuse juhti, dr. Anne Kleinbergi, kelle soosiv suhtumine uuringu läbiviimisse kriitilistel hetkedel tähtsat rolli mängis.

Olen väga tänulik oma abikaasale Taavi Tänavsuule abi eest videotöötlusel ja teistes tehnilistes küsimustes. Tänan Märten Raidmetsa, Kristine Rossi ja Kaidi Hallikut, kes koostasid intervjuude transkriptsioonid ja jätkavad uuringuprojekti oma tööde raames. Tänan Marileen Olenkot, kes saavutas vaatlustel lastega väga hea kontakti. Tänan prof. Greg Moranit, prof. Tatjana Listopadi ja prof. Adik Levinit ning Veera Justi ja dr. Külli Siigurit kogemuste jagamise ja konsultatsioonide eest.

Tänan Eesti Teadusfondi prof. Tiia Tulviste grandit nr.SOPH6511 kasutamise võimaluse eest, Eesti Käitumis- ja Terviseteaduste Keskuse arengu –ja koolipsühholoogia töörühma, Tartu Ülikooli, Eesti Haigekassat, SA Tallinna Lastehaiglat ja SA Archimedes't, kelle toetus projektile võimaldas lahendada tekkinud finantsküsimusi.

Lõpuks tahan südamest tänada oma tütart, Mia Loviisa Tänavsuud abi eest mänguasjade valikul, kannatlikkuse ja mõistva suhtumise eest minu „leiutamistöösse“ ja oma ema, abikaasat, tädi ja ämma, kes minu äraolekul tema turvalisuse eest hoolitsesid.

VIITED

- Ainsworth, M. D. S. (1969): Maternal Sensitivity Scales. Alla laaditud 15.03.2005
<http://www.johnbowlby.com>
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation. Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- Ainsworth, M.D.S., Bowlby, J. (1991). An Ethological Approach to Personality Development. *American Psychologist*, 46 (4), 333-341. Alla laaditud 11.12.06
<http://www.johnbowlby.com>
- Ainsworth, M.D.S., Marvin, R.S. (1995). On the shaping of attachment theory and research: an interview with Mary D.S. Ainsworth (1994). Waters, E. Vaughn, B. E., Posada, G., Kondo-Ikemura, K. (toim.), *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 244 (60) 2-3, 3-21.
- Atkinson, L., Goldberg, S., Pederson, D., Benoit, D., Moran, G., Myhal, N., Zwiers, M., Gleason, K., Leung, E. (2005): On the Relation Between Maternal State of Mind and Sensitivity in the Prediction of Infant Attachment Security. *Developmental Psychology*, 41 (1), 42-53. Alla laaditud 1.04.05 <http://www.johnbowlby.com>
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7, 147-178.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss 1*. Attachment. New York: Basic Books
- Bakermans-Kranenburg, M.J, van Ijzendoorn, M. H, Kroonenberg, P. M (2004): Differences in attachment security between African-American and white children: ethnicity or socio-economic status? *Infant Behavior & Development* 27: 417-433.
- Baldwin, M.W., Keelan, J.P.R., Fehr, B., Enns, V., Koh-Rangarajoo, E. (1996): Social-Cognitive Conceptualization of Attachment Working Models: Availability and Accessibility Effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71 (1), 94-109 Alla laaditud 1.04.05 <http://www.johnbowlby.com>
- Belsky, J., Rovine, M., Taylor, D.G. (1984): The Pennsylvania Infant and Family Development Project, III: The Origins of Individual Differences in Infant-

- Mother Attachment: Maternal and Infant Contributions. *Child Development* 55: 718-728
- Connell, J. P., & Goldsmith, H. H. (1982). A structural modeling approach to the study of attachment and strange situation behaviors. R. N. Emde & R. J. Harmon (toim.), *The development of attachment and affiliative systems* (213-243). New York: Plenum. Alla laaditud 23.04.07
<http://www.personalityresearch.org/attachment.html>
- DeWitt, S.J, Sparks, J.W, Swank, P.B, Smith, K. S., Denson, S.E, Landry, S.H. (1997): Physical growth of low birthweight infants in the first year of life: impact of maternal behaviours. *Early Human Development* 47, 19-34.
- DeWolff, M. S., van IJzendoorn, M. H. (1997): Sensitivity and Attachment: A Meta-Analysis on Parental Antecedents of Infant Attachment. *Child Development*, 68, (4), 571-591.
- Fraiberg, S., Adelson, E., & Shapiro, V. (1975). Ghost in the nursery: A psychoanalytic approach to the problems of impaired infant-mother relationships. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 14, 387-421.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- Koren-Karie, N., Oppenheim, D. et al (2002). Mothers' insightfulness regarding their infants' internal experience: relations with maternal sensitivity and infant attachment. *Developmental Psychology*, 38 (4), 534-542 .
- Koren-Karie, N., Oppenheim, D. & Goldsmith, D. (2007). Keeping the Inner World of the Child in Mind. Using the Insightfulness Assessment in a Therapeutic Preschool. In Oppenheim, D., Goldsmith, D. (Eds) *Attachment Theory in Clinical Work With Children. Bridging the gap between research and practice*, 31-57). New York, London :The Guilford Press.
- Koren-Karie, N., Oppenheim, D. (2004). *The Insightfulness Assessment Coding Manual* (1.1). Center for the Study of Child Development. University of Haifa
- Lamb, M. E., Thompson, R. A., Gardner, W. P., Charnov, E. L., & Estes, D. (1984). Security of infantile attachment as assessed in the "strange situation": Its study and biological interpretation. *The Behavioral and Brain Sciences*, 7, 127-171.

- Levin, A.N. (1991): *Vlijaniye sotsialjno-biologitsheskih i mediko-psihhologitseshkih faktorov na vzaimosvjazi organizma materi i novorozhdjonnogo*. Doktoritöö väitekirja käsikiri. Nõukogude Liidu Meditsiiniteaduste Akadeemia. Moskva
- Lieberman, A.F (1997). Toddlers' internalization of maternal attributions as a factor in quality of attachment. In. L. Atkinson & K. Zucker (toim.), *Attachment and psychopathology*, 277-291). New York: Guilford Press.
- Listopad, T. N. (1992): *Mediko-psihhologitseshkije aspektõ kontakta "matj-rebjonik" v neonatologitsheskom statsionare*. Doktoritöö väitekirja käsikiri. V. M. Behtervevi nim. Psühhoneuroloogia Instituut, Sankt-Peterburg.
- NICHD Early Child Care Research Network (2001): Nonmaternal care and family factors in early development: An overview of the NICHD Study of Early Child Care. *Applied Developmental Psychology* 22: 457-492.
- Novak, M. A., & Harlow, H. F. (1975). Social recovery of monkeys isolated for the first years of life. *Developmental Psychology*, 11, 453-465.
- Oppenheim, D., Goldsmith. D. & Koren-Karie, N. (2004). Maternal insightfulness and preschoolers emotion and behavior problems: Reciprocal influences in day-treatment program. *Infant Mental Health Journal*, 25, 352-361.
- Oppenheim, D., Koren-Karie, N. (2002). Mothers' insightfulness regarding their children's internal worlds: the capacity underlying secure child-mother relationships. *Infant Mental Health Journal*, 23(6), 593-605.
- Oppenheim, D., Koren-Karie, N. & Sagi, A. (2001). Mothers' empathic understanding of their preschoolers internal experience: relations with early attachment. *International Journal of Behavioral Development*, 25, 16-26.
- Oppenheim, D., Koren-Karie, N.(2002). *Insightfulness Assessment Interview Protocol*. Center for the Study of Child Development. University of Haifa.
- Owens, G., Crowell, J.A., Pan, H., Treboux, D., O'Connor, E. ja Waters: The prototype hypothesis and the origins of attachment working models: Adult relationships with parents and romantic partners. E. Waters, E. Vaughn, B. E., Posada, G., Kondo-Ikemura, K. (toim.), *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 244 (60), 2-3, 216-233.

- Pederson, D.R., Gleason, K.E., Moran, G., Bento, S. (1998): Maternal Attachment Representations, Maternal Sensitivity, and the Infant-Mother Attachment Relationship. *Developmental Psychology*, 34, (5), 925-933. Alla laaditud 5.05.2005 <http://www.sciencedirect.com>
- Pederson, D.R., Moran, G. (1995): A categorical description of infant-mother relationships in the home infant-mother interaction. Waters, E. Vaughn, B. E., Posada, G., Kondo-Ikemura, K. (toim.), *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 244 (60), 2-3, 111-132.
- Pederson, D.R., Moran, G. (1999): The Relationship Imperative: Arguments for Broad Definition of Attachment. *Journal of Family Psychology*, 13 (4): 496-500.
- Posada, G., Gao, Y., Wu, F., Posada, R., Tascon, M., Schöelmerich, A., Sagi, A., Kondo-Ikemura, K., Haaland, W., Synnevaag, B. (1995). The secure-base phenomenon across cultures: children's behavior, mothers' preferences, and experts' concepts. Waters, E. Vaughn, B. E., Posada, G., Kondo-Ikemura, K. (toim.), *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 244 (60), 2-3, 27-110.
- Posada, G., Jacobs, A., Carbonell, O. A., Alzate, G., Bustamante, M. R. (2005): Maternal Care and Attachment Security in Ordinary and Emergency Contexts. Alla laaditud 15.04.05 <http://www.johnbowlby.com>
- Raikes, H.A. , Thompson, R.A. (2005): Links between risk and attachment security: Models of influence. *Journal of Applied Developmental Psychology* Article in Press. Alla laaditud 28.05.05 <http://www.sciencedirect.com>
- Riitesuo, A. (2000). *A preterm child grows. Focus on speech and language during the first two years.* Jyväskylän Yliopisto, 12-84.
- Sagi, A., van IJzendoorn, M.H., Aviezer, O., Donnell, F., Koren-Karie, N., Joels, T., Harel, Y. (1995): Attachments in a multiple-caregiver and multiple-infant environment: the case of Israeli kibbutzim. Waters, E. Vaughn, B. E., Posada, G., Kondo-Ikemura, K. (toim.), *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 244 (60), 2-3, 71-96.

- Salong, K. (2003). *Sotsiaaltöötaja lastehaiglas: madala sünnikaaluga lapse ema psühhosotsiaalse toetamise võimalusi*. Magistritöö, Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Schaffer, H.R. (2001): Social development, 3. peatükk, 99-153. Blackwell Publishers, Massachussets.
- Seifer, R., Schiller, M. (1995). The role of parenting sensitivity, infant temperament, and dyadic interaction in attachment theory and assessment. Waters, E. Vaughn, B. E., Posada, G., Kondo-Ikemura, K. (toim.), *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 244 (60), 2-3, 146-174.
- Silverman, R., & Lieberman, A. (1999). Negative maternal attributions, projective identification, and the intergenerational transmission of violent relational patterns. *Psychoanalytic Dialogues*, 9, 161-186.
- Tamminen, T. (2006). 4. peatükk: Psühholoogilised tegurid. Vastastikmõjuteooriad. Laste- ja noortepsühhiaatria. Autorid: Almqvist, F., Ebeling, H., Heinälä, P., Karhu, J., Kumpulainen, K., Linna, S.-L., Lyytinen, H., Länsimies, E., Mervaala, E., Moilanen, I., Mäntymaa, M., Nieminen, P., Pajulo, M., Piha, J., Piippo, S., Poijula, S., Puura, K., Rantanen, P., Räsänen, E., Savonlahti, E., Tamminen, T., Uusikylä, K., Westerinen, H. Toim. Liivamägi, J. tõlkinud Rehemaa, K., Riit, M., Medicina, Tallinn.
- Tessier, R., Cristo, M., Velez, S., Giron, M., Nadeau, L. Calume, Z.F., Ruiz-Palaez, J.G., Charpak, N. (2003): Kangaroo Mother Care: A method for protecting high-risk low-birth-weight and premature infants against developmental delay. *Infant Behavior & Development* 26, 384-397.
- Toome, L. (2007). *Riskivastsündinute jälgimismanuaal kahel esimesel eluaastal*. Avaldamata käsikiri.
- Tunnell, R. (1991), Neonatoloogia, OÜ "Greif", Tartu.
- Utsal, Ü. (2006), *Enneaegsena sündinud laste psühhomotoorne areng esimesel eluaastal*. Magistritöö, Tartu Ülikool.
- Venesaar, M. (2000), *Eetiliste probleemide teadvustamine ja lahendusviiside leidmine vastsündinute intensiivravis*. Magistritöö, Tallinna Pedagoogikaülikool.

Waters, E. (1987). Attachment Q-set (Version 3). Alla laaditud 28.05.05

<http://www.johnbowlby.com>

LISA 1. LAPSEVANEMA TEADLIKU NÕUSOLEKU LEHT

Uurimisprojekti teema: "Ema mõistvuse mõju enneaegsena sündinud lapse kiindumussuhte stiili kujunemisele"

Koordinaator: Triinu Tänavsuu

Triinu Tänavsuu magistriprojekt: "Enneaegsete ja ajaliste väikelaste vanemate võime oma last mõista" - juhendaja prof. Tiia Tulviste, dr. Liis Toome

Kaidi Hallik'u magistriprojekt: "Enneaegsete ja ajaliste laste kiindumussuhte turvalisus" - juhendaja prof. Tiia Tulviste

Tartu Ülikooli psühholoogia osakond

arengupsühholoogia õppetool

Austatud ema!

Pöördume Teie poole ettepanekuga osaleda psühholoogide ja arstide poolt läbi viidavas uurimuses.

Uurimuses võrreldakse koostöös Tartu Lastekliinikuga esmakordselt enneaegsete riskilaste ja tervete ajaliste eesti laste varast sotsiaalset arengut ja emade võimet näha asju lapse seisukohalt.

Emade mõistvuse projekt. Olete emaks saanud. Emadusega kaasneb palju tugevaid tundeid - nii häid kui ka halbu. See, kuidas Te end tunnete, mõjutab Teie käitumist lapsega. See on loomulik. Te olete oma lapse turvabaas - see suurem ja targem, kellele loota. On tähtis, et Te ka ise tunneksite ja usuksite, et saate hakkama. Pakume Teile koos lapsega võimalust osaleda emade mõistvuse uurimisprojekti. Projekti eesmärgiks on hinnata, kuidas ema võime näha asju lapse seisukohalt lapse esimese kahe eluaasta vältel mõjutab lapse emotsionaalset arengut ja suhtlemisoskusi. Samuti püüame koos leida, millised tegurid mõjutavad Teie käitumist lapsega.

Mis mul ja mu lapsel sellest kasu on? Ema kõrge teadlikkus oma käitumise mõjust lapse arengule soodustab rõõmu pakkuva turvalise ema-lapse suhte kujunemist. Projektis osalejad saavad nõu, abi ja tagasisidet erinevatelt spetsialistidelt. Projekti lõppedes saate soovi korral mälestuseks Teie lapse suhtluse videosalvestuse.

Kes saavad osaleda? Projektis saavad osaleda Tallinna Lastehaigla imikute ja vastsündinute osakonnas ravil viibinud. 12-24-kuused lapsed koos emadega, kes on sündinud enne 34. rasedusnädalat alla 1500g sünnikaaluga ja ajalised lapsed koos emadega.

Mida projektis osalejatelt eeldatakse?

* Huvi oma lapse arengu vastu.

* Psühholoogiliste testide täitmist (lapsekasvatuskumuste, emotsionaalse enesetunde jms kohta)

* Järelkontrolli kohaletulemist kokkulepitud ajal. Ema-lapse mängu/suhtluse videosalvestada lubamist (ligikaudu 30 min).

Ema-lapse suhe ja enneaegsus

* Intervjuu küsimustele vastamist pärast enda ja oma lapse suhtluse videolõikude vaatamist (ligikaudu 45-60 minutit).

* Koostööd psühholoogi (Triinu Tänavsuu või Kaidi Hallik), lastearsti (Teie lapse raviarst), sotsiaaltöötaja (Aita Lukas) projektiga seotud küsimustes.

Mida saadud andmetega tehakse? Andmeid analüüsitakse õppe- ja teadustöö ning edaspidi enneaegsena sündivate laste vanemate parema toetamise eesmärgil. Andmed üldistatakse statistilisi meetodeid kasutades. Anonüümsus on tagatud. Uuringus osalemine on vabatahtlik.

Uurimisrühma nimel meeldiva koostöö eest tänades,

Triinu Tänavsuu
SA Tallinna Lastehaigla
psühholoog

Mind,, on informeeritud ülalmainitud uuringust ja ma olen teadlik läbiviidava uuringu eesmärgist, uuringu metoodikast ja uuringuga seotud võimalikest ebamugavustest ja kinnitan oma allkirjaga nõusolekut osaleda koos oma lapsega emade tundlikkuse uuringus.

Tean, et uuringute käigus tekkivate küsimuste ja võimalike probleemide kohta saan mulle vajalikku täiendavat teavet:

Triinu Tänavsuu, psühholoog, Tervise 28, Tallinn, 13419; 6977 164,
triinuag@ut.ee

Liis Toome, lastearst, Tervise 28, Tallinn, 13419; 6977 156, Liis.Toome@lastehaigla.ee

Kaidi Hallik, psühholoog
kaidih@ut.ee

Kuupäev, kuu, aasta.....

Lapsevanemale teavet andnud isiku allkiri.....

Lapsevanema allkiri.....

LISA 2. TEHNILINE TEOSTUS JA TÖÖVAHENDID

Taavi Tänavsuu, Triinu Tänavsuu

Kasutatud töövahendid

- 1) Filmimisel kasutati isiklikku videokaamerat Canon MVX250i. Sealt sai videomaterjali arvutisse „FireWire“ liidese abil.
- 2) Videomaterjalisalvestamiseks kasutati 60-minutiseid MiniDV videokassette. Iga vaatlus (u. 35 min.) filmiti eraldi kassetile.
- 3) Videotöötlemiseks kasutati isiklikku arvutit Apple Macintosh iBook, PowerPC G3 600 MHz protsessoriga, 384 MB põhimäluga, 80 GB kõvakettaga. Kuna selle arvuti kõvakettal oli ka palju muid andmeid, siis käesoleva projekti jaoks oli saadaval vaid u. 25 GB. Üks videoprojekt võttis enda alla u. 10 GB kettaruumi pluss DVD-le kirjutamisel kasutatavad puhvid, seega ei saanud korraga arvutis hoida rohkem kui kahte projekti. See vähendas mõnevõrra arvutitöö efektiivsust. Prooviti ka mõnede failide ajutist kopeerimist välisele (USB või „FireWire“ liidesega) kõvakettale, kuid see osutus mitmegigabaidiste failide puhul suhteliselt aeglaseks ja tülikaks. Erakordselt palju aega võttis antud arvutil ka videofailide kodeerimine DVD-formaati. Võimalik, et uuematel arvutitel toimib see märkimisväärselt kiiremini.
- 4) Videotöötlemiseks kasutati programmi Apple iMovie 4.
- 5) DVD-de ja CD-de kodeerimisel kasutati programmi Roxio Toast 6 Titanium.
- 6) DVD-de ja CD-de kirjutamisel kasutati Tartu Ülikoolile kuuluvat välist „FireWire“ liidesega DVD-kirjutajat Lacie.
- 7) Videomaterjali lõplikul kujul edasiseks kasutamiseks salvestamiseks kasutati ühekordselt kirjutatavaid DVD-R toorikuid.
- 8) Heli salvestamiseks kasutati isiklikku digitaalset stereodiktofoni Olympus WS-320M, mis ühendub arvutiga USB-liidese kaudu. Erandiks olid siin esimesed kaks intervjuud, mille salvestamisel kasutati isiklikku mono analoog-helikassett-diktofoni Panasonic.
- 9) Helisalvestiste konverteerimiseks erinevatesse formaatidesse ja mõningaseks töötlemiseks kasutati audiotöötlusprogrammi Audacity.
- 10) Helisalvestised kirjutati edasiseks kodeerimiseks ja transkribeerimiseks CD-toorikutele.

Video- ja helisalvestise töötlemise protsessi üksikasjalikum kirjeldus

1) Vaatluse käigus filmiti videomaterjal, kasutades vahendeid 1 ja 2. Videokassett tähistati koodiga, mille järgi uurija tuvastab kiiresti uuritava isiku, kuid ei sisalda otsesel kujul isikuandmeid.

1) Videomaterjal imporditi uude iMovie projekti, kasutades vahendeid 1, 2, 3 ja 4.

2) Kogu materjal originaalkujul salvestati DVD-kvaliteediga .mov failiks, kastades vahendeid 3 ja 4. Välja lõigati ainult väga üksikud lõigud mis kujutasid endast tehnilist praaki ning polnud vaatluse koosseisus (näiteks kaamera käima unustamisel katiku ette panemise kaadrid jms.). Faili pikkus oli nagu originaalmaterjalilgi keskmiselt u. 35 minutit ning suuruseks keskmiselt u. 7 GB. Salvestamise protsess antud arvutiga kestis u. 3 tundi. See videofilm oli mõeldud edasiseks kodeerimiseks kiindumussuhte klassifikatsioonidesse ja Lapse Kiindumussuhte Q-sorteeringu abil (Waters, E., 1987: Attachment Q-set. Tõlge eesti keelde: Tulviste, T., Tänavsuu, T. 2006).

3) Salvestatud videofail kodeeriti ja kirjutati töövahendite 3, 5 ja 6 abil DVD-toorikule 7. See protsess võttis antud arvutis kõige rohkem aega, u. 36 tundi. DVD-plaat tähistati sama koodiga, mis punktis 1, juurde lisati antud videofilmi kestvus. Lõpuks edastati plaat kodeerijale - lastepsühholoog-psühhoterapeut Tiina Valvasele - kodeerimiseks.

4) Töövahendite 3 ja 4 abil tehti samast projektist u. 6-minutiline videofilm, mõeldud kasutamiseks intervjuu käigus. See salvestati samuti DVD-kvaliteediga .mov failiks. Selle faili suuruseks oli keskmiselt u. 1,5 GB ning salvestamine võttis antud arvutil aega u. 20 minutit.

5) Salvestatud videofail kodeeriti ja kirjutati töövahendite 3, 5 ja 6 abil DVD-toorikule 7. See protsess võttis antud arvutil aega u. 10 tundi. DVD-plaat tähistati sama koodiga, mis punktis 1, juurde lisati antud videofilmi kestvus. Plaati kasutati intervjuu läbiviimisel. Poolstruktureeritud intervjuu viidi läbi mõistvuse hindamise intervjuu protokoll järgi. (Oppenheim, Koren-Karie, 2002). Emale näidati arvutist iDVD programmi abil kolme 2-minutilist videolõiku vaatlusest, iga lõigu järel küsitleti ema lapse mõtete ja tunnete kohta vaadatud situatsioonis ja ka ema enda mõtete ning tunnete kohta nähtu järel.

Peale seda plaat arhiveeriti.

- 6) Videokassett originaalmaterjaliga arhiveeriti ja arvutist kustutati antud videotöötlusprojekt koos kõigi selle käigus salvestatud failidega, et teha ruumi järgmisele videoprojektile.
- 7) Intervjuu salvestati helimaterjalina töövahendiga 8.
- 8) Vahendite 5, 6, 8 ja 9 abil imporditi helisalvestus arvutisse, salvestati hea stereoheli kvaliteediga .wav formaati ning kirjutati CD-le 10. CD tähistati sama koodiga, mis etapis 1. Juurde lisati helisalvestuse kestvus.
- 9) CD edastati transkribeerijatele (Kristine Ross ja Märten Raidmets, Kaidi Hallik), kes kuulasid helimaterjali isiklikest arvutitest Windows Media Player'i abil.
- 10) Transkribeerimisel kasutati programmi OpenOffice Writer ridade automaatse nummerdamise funktsiooni.
- 11) Transkriptsioon edastati ema mõistvuse stiili kodeerijale (Triinu Tänavsuu) e-posti teel.
- 12) Transkriptsioon kodeeriti vastavalt lapsevanema mõistvuse stiili kodeerimisjuhendile (Koren-Karie, Oppenheim, 2004).

LISA 3. PSÜHHOSOTSIAALNE JA MEDITSIINILINE TAUST

Psühhosotsiaalne taust

Igal lapsel on õigus elule, õigus võimalikult heale tervisele, sotsiaalsele turvalisusele ja vanemlikule hoolitsusele (Salong, 2003; Lapse Õiguste Konventsioon 2006).

Nagu teiste kliendirühmadega, nii ka lastega tööd tehes, ei saa lähtuda vaid vanadest kogemustest, vanad kogemused ja teadmised ei ole piisavad, et saada aru uute kliendirühmade vajadustest (Salong, 2003).

Sündimus on rahva tervise tähtsaim näitaja (Salong, 2003).

Eestis on sündimus madal, imikute suremuskordaja on Põhjamaadega võrreldes kaks korda kõrgem (Salong, 2003). Viimastel aastatel on iive siiski mõnevõrra kasvanud. Kui 2001.a. sündis Eestis 12 690 last, siis 2005.a. sündis juba 14 420 last (Tervise Arengu Instituut, sünnistatistika).

Samas on ilmselt raske kujutleda suuremat muret, kui seda on lapsevanemate mure oma lapse elu ja tervise pärast ja pere toimetuleku pärast erivajadustega lapse

kasvatamisel. Igapäevatöö Tallinna Lastehaigla vastsündinute ja imikute osakonna psühholoogina on näidanud, et kui mure on väljakannatamatult suur, võib see viia lapsest loobumiseni, peresuhete halvenemiseni ja võimetuseni lapsest rõõmu tunda. Ema depressioon lapse esimesel eluaastal on uuringute põhjal suur riskitegur lapse sotsiaal-emotsionaalsele arengule (Muller-Nix jt., 2004). Enneaegse lapse sünni ei tähenda vähemalt päris alguses vanematele mitte rõõmu, vaid pigem teadmatust, hirmu, paanikat ja depressiooni (Salong, 2003).

Teadaolev ainuke lastehaiglas esile kerkinud sotsiaalprobleemide uurimus on tehtud Tallinna Lastehaiglas 1997-1999.aastal, kus selgus, et enamus registreeritud sotsiaalprobleeme oli enneaegsete ja vastsündinud laste osakonnas - 57% (Salong, 2003 ; Leito, Venesaar, 2000). Uurimusest selgus, et alla 1-aastaste laste puhul oli peamiselt registreeritud lapse hooletusse jätmise tema ema poolt ja 14 ema loobus oma lapsest enne haiglaravi lõppu. Sel perioodil ei olnud lastehaiglas sotsiaaltöötajat (Salong, 2003).

Kas sügavalt enneaegse lapse sünni ja ellujäämine toob kasu vanematele või meditsiini arengule? Kuidas tõlgendatakse sügavast enneaegsusest tingitud erivajadusi ühiskonna poolt? Kas lapsele on kasulik, et vaatamata erivajadusele on ta elus? (Salong, 2003)

Venesaar (2000) on uurinud, kes peaks tegema otsuse lapse intensiivravi kohta. Erinevate autorite poolt pakutakse välja, et haiglas peaks olema niisuguste otsuste tegemisel inter- ja multidistsiplinaarne meeskonnatöö lapsevanemate, meditsiinipersonali, sotsiaaltöötaja, psühholoogi ja paljude teiste spetsialistide vahel. Täna on ainukesteks otsustajateks veel arstid, kes peale lapse sünni määravad ära tema edasise elu (Salong, 2003). Viimaseks otsustajaks jääb ikkagi arst (Tunell, 1998), sest ta vastutab nii moraalselt kui juriidiliselt lapse ravi eest.

Kuigi lapsevanem vastutab seaduse järgi oma lapse eest ja tal peaks olema ainuõigus teha otsust intensiivravi alustamise või lõpetamise kohta, ei ole kriisiseisundis lapsevanem võimeline adekvaatselt hindama lapse seisundit (Salong, 2003).

Lapse puhul saab rääkida pikast haiglaravist, enneaegsusest tingitud riskifaktorite mõjust edasisele arengule, sest teadaolevalt võib tekkida erivajadus. Lapse psühholoogilise ja vaimse arengu seisukohalt on humanistliku inimesekäsitluse põhjal peale sünni oluline ema ja lapse suhe, mis on oma algusetapis häiritud tekkinud olukorra

tõttu. Ebaküpsuse tõttu on laps ilma emata viidud kohe sünnitusjärgselt intensiivravi osakonda ning ema on uues ootamatus olukorras, kus teadmatusest või ebapiisavast ettevalmistusest enneaegse sünni puhul vajab ta professionaalset toetust edaspidiseks toimetulekuks lapse haiglaperioodil kuni lapse erivajadusega kohanemiseni. Ema toimetulek on otseses sõltuvuses ka tema sotsiaalsest taustast, psühholoogilisest seisundist ja suhtest meditsiiniabisse (Salong, 2003).

Sügavalt enneaegsena sündinud laste vanemad on nõustamisseansside käigus tunnistanud hirmu majandusliku toimetuleku, isolatsiooni jäämise, paarisuhte halvenemise ja samas ka lapse võimalikest emotsionaalsetest ja käitumishäiretest tingitud kuhjuvate negatiivsete emotsioonide ees, mis vähendavad oluliselt eluga rahulolu.

Lapse enneaegne sünd või erivajaduse selgumine muudab järsult ettekujutust tulevikust, lapsevanem on ootamatult sattunud olukorda, kus ta vajab toetust, et kohaneda ja säilitada psühhosotsiaalne toimetulek. (Salong, 2003).

Eestis läbi viidud uuringu põhjal (Ormisson, Ehrenberg, Wolf, Parve, Mets, Schmidt, 2001) hinnati rahvusvahelise võrdluse põhjal Eesti peri- ja neonataalmehitsiini kvaliteeti. Uurimustulemused näitasid, et Eestis esines võrreldes teiste maadega kaks korda sagedamini hingamishäireid ja 10 korda sagedamini enneaegsete retinopaatiat (Salong, 2003).

Kristiina Salongi kogemuse põhjal lastehaigla sotsiaaltöötajana on lastehaigla patsientide hulgas kujunenud täiesti uute probleemidega kliendirühm – enneaegsed lapsed (Salong, 2003).

Meditsiiniline taust

Enneaegsuse mõiste

Enneaegsena sündinuks loetakse lapsed, kes on sündinud enne 37. rasedusnädalat (RN) (WHO 1980). 2005.a. sündis 6% Eesti lastest enneaegsena. Arv on pisut kahanenud: kui 1992. aastal oli enneaegseid sünnitusi 6,6 protsenti, siis käesoleval aastatuhandel pidevalt kuni kuus protsenti aastas (Eesti Meditsiiniline Sünniregister 2005).

Rahvusvaheliste haiguste ja tervisega seotud probleemide statistilise klassifikatsiooni (RHK.10) alusel on nende sünnikaal vähemalt 500 g või nad on

sündinud pärast 22. rasedusnädalat (Utsal, 2006). 22-31 gestatsiooninädalal sündis 2005.a. 1,1 % Eesti lastest.

2005.a. oli alla 1500g sünnikaaluga laste osakaal kõigi sündide seas 1,1% ehk 164 last kogu Eesti kohta. Ajaliste laste seas oli üks alla 1500g sünnikaaluga laps. 39 alla 1500g last suri varase neonataalse perioodi jooksul, ellu jäi 124 last kogu Eesti kohta. 36 alla 1500g last sündis surnult - see jättis 88 potentsiaalset uuritavat last kogu Eesti kohta.

RHK-10 põhjal on otsustavaks faktoriks sünnikaal ja vastsündinud on vastavalt kaalule määratletud alljärgnevalt: madala sünnikaaluga – vähem kui 2500 grammi; väga madala sünnikaaluga vähem kui 1500 grammi, äärmiselt madala sünnikaaluga – vähem kui 1000 grammi. USAs on elama jäänud ka 244 grammisena sündinud Rumaisia Rahman (Utsal, 2006). Eesti kõige pisemad enneaegsed on kaks alla 500-grammisena sündinud tüdrukut (Utsal, 2006). Lapse küpsusastme ja arengu prognoosi täpsemaks määratlemiseks on sobivam tunnus gestatsiooniaeg (Utsal, 2006; Riitesuo, 2000), sest ka ajalises sündinud laps võib olla üsasisese kasvupeetuse korral madala sünnikaaluga (Utsal, 2006).

Perinataalse meditsiini areng

Perinataalse meditsiini areng Eestis on kaasa toonud vastsündinute suremuse vähenemise. Viimase 15 aasta jooksul on perinataalne suremus Eestis vähenenud üle kahe korra - perinataalsuremuskordaja 1000 sünni kohta oli 1992. aastal 20,1 ja 2005. aastal 8,0. 1992. aastast, millal Eestis alustati < 1000 g sünnikaaluga vastsündinute sünni registreerimise ja ravimisega, on toimunud eriti oluline elulemuse suurenemine erakordselt väikese sünnikaaluga enneaegsetel. Eesti Meditsiinilise Sünniregistri andmetel suurenes < 1000 g sünnikaaluga enneaegsete elulemus 7 päeva vanuses 10 %-lt 62 %-ni (Toome jt., 2007).

Perinataalse suremuse vähenemisega ei ole ülemaailmselt kaasnenud vastsündinute haigestumise vähenemist, vastupidi on suurenenud krooniliselt haige imiku osakaal pediaatrilises abis, endiseks on jäänud arenguhälvete esinemissagedus. Järjest paranev elulemus väikese gestatsiooniajaga lastel on kaasa toonud imikueast krooniliselt haigete patsientide spetsiifilise grupi tekke. Uuteks probleemideks neonatoloogias ja pediaatrias on väga väikese sünnikaaluga enneaegse vastsündinu kroonilised terviseprobleemid (toitumis- ja kasvuhäired, varast rehabiliteerivat sekkumist

vajavad psühhomotoorse arengu häired ja kuulmis- ning nägemispuue, krooniline kopsuhaigus ja kodune hapnikravi, lühikese soole sündroom ja pikaajaline veenitoitmine) (Toome jt., 2007).

Samas vajavad need meditsiini arengu tõttu eluvõimaluse saanud igas mõttes kallid, kuid haavatavad lapsed heaks elukvaliteediks keskmisest enam nii lapsevanemate poolseid investeeringuid (tähelepanu, mõistvust, aega ja raha) kui ka lapsevanemate optimaalset psühhosotsiaalset toimetulekut toetavaid sotsiaalteenuseid. Käesolevalt oleme olukorras, kus sotsiaalvaldkond pole veel riskivastsündinute ja nende perede süsteemseks jätkusuutlikuks toetamiseks küps ja vajalik tugivõrgustik, sh. riskivastsündinute süsteemne järelkontroll, kasvab ja areneb koos lastega.

Eestis koostab riskivastsündinute jälgimis- ja ravijuhendit dr. Liis Toome juhtimisel multidistsiplinaarne meeskond, kuhu kuulub ka antud magistriprojekti autor.

Käesolev magistriprojekt on osa suuremast enneaegsete riskivastsündinute varase sotsiaal-emotsionaalse arengu uuringu projektist ja kogutavaid andmeid on plaanis rakendada enneaegsete riskivastsündinute ja nende perede tõhusamaks toetamiseks riskivastsündinute jälgimisprogrammi raames.